

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta
Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Fenomén *gaokao* – přijímací zkoušky na vysoké školy
v Čínské lidové republice**

**The *Gaokao* Phenomenon – Entrance Examinations at Universities
in the People's Republic of China**

Olomouc 2013

Jiří Lutka

Vedoucí práce: Doc. Lucie Olivová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl veškeré použité
prameny a literaturu.

V Olomouci dne:

.....

Anotace

Gaokao, tedy přijímací zkoušky na vysoké školy, mají v Čínské lidové republice nezvykle významné postavení. Celý vzdělávací systém je jim podřízen, žáci čínských škol proto s přípravou na účast u těchto zkoušek začínají ve velmi nízkém věku. Úspěch či neúspěch u zkoušek *gaokao* je většinou Číňanů chápán jako začátek či konec života. Cílem této práce je představit čtenáři systém těchto přijímacích zkoušek, formulovat, jaký mají vliv na současnou čínskou společnost, a zasadit je do širšího historicko-společenského kontextu. Toho je dosaženo komparací s úřednickými zkouškami *keju*, které v Číně fungovaly třináct set let a které lze vnímat jako předchůdce zkoušek *gaokao*.

Klíčová slova: *gaokao*, přijímací zkoušky, *keju*, vzdělávání

Rád bych poděkoval vedoucí této práce Doc. Lucii Olivové, Ph.D. za cenné rady a připomínky, které mi v průběhu mého psaní poskytovala.

Obsah

Ediční poznámka	7
Úvod	8
1 Role vzdělání v čínském kulturním prostředí	10
2 Zkouškový systém <i>keju</i>	11
2.1 Postavení zkoušek <i>keju</i> v čínské společnosti	11
2.2 Politická funkce úřednických zkoušek <i>keju</i>	13
2.3 Proces přípravy na účast u úřednických zkoušek	16
2.3.1 První krůčky v přípravě	16
2.3.2 Klasické knihy a Konfucius	17
2.3.3 Memorování	18
2.3.4 Role učitele	20
2.4 Struktura a vývoj obsahu úřednických zkoušek	20
2.5 Kontroverzní aspekty úřednických zkoušek	22
3 Zkouškový systém <i>gaokao</i>	25
3.1 Historický vývoj terciárního vzdělávání a zkoušek <i>gaokao</i> v ČLR	25
3.1.1 První období: 1949 – 1957	25
3.1.2 Druhé období: 1958 – 1965	26
3.1.3 Třetí období: 1966 – 1976	26
3.1.4 Čtvrté období: 1977 – současnost	27
3.2 Struktura a obsah <i>gaokao</i> v současnosti	28
3.3 Proces přípravy na účast u zkoušek <i>gaokao</i>	31
3.3.1 Primární a sekundární vzdělávání v ČLR	31
3.3.2 Vzdělávací systém orientovaný na zkoušky	32
3.3.3 Paralely mezi přípravou na <i>gaokao</i> a <i>keju</i>	34
3.3.4 Studium na <i>gaozhong</i>	35
3.3.5 „Vítězové a poražení“	36
3.3.6 Vliv zkoušek na psychiku studentů	38
3.4 Funkce zkoušek <i>gaokao</i> v současné čínské společnosti	39
3.4.1 Pozůstatek tradiční společnosti v dnešní Číně	40
3.4.2 Postoj rodiny ke vzdělání potomků	41
3.4.3 <i>Gaokao</i> jako nástroj k dosažení meritokracie	42

3.4.4	<i>Gaokao</i> jako prostředek vzestupu na společenském žebříčku	43
	Závěr	47
	Resumé	50
	Seznam literatury	51

Ediční poznámka

Veškeré čínské výrazy jsou v této práci uváděny nejprve ve standardní čínské transkripci *pinyin* bez tónů, následovány jsou zápisem ve zjednodušených znacích. Výjimku tvoří pouze ty čínské výrazy, pro něž existují česká exonyma. V takovéto situaci je uvedeno nejprve exonymum a po něm zjednodušené znaky. Pokud se některý termín v práci opakuje, znaky jsou uvedeny pouze v prvním případě výskytu.

Úvod

Každým rokem na počátku června dochází k výrazné proměně atmosféry v ulicích čínských měst. V okolí středních škol zcela utichá doprava, veškeré stavební projekty jsou přerušeny a v některých případech jsou dokonce lety odkloněny tak, aby se městům zcela vyhnuly.¹ Cílem těchto a mnohých dalších opatření je eliminovat hluk, který by mohl působit rušivě na studenty, kteří právě skládají přijímací zkoušky na vysokou školu. V Číně jsou univerzitní přijímací zkoušky (*gaodeng jiaoyu ruxue kaoshi* 高等教育入学考试, dále pouze akronym *gaokao* 高考)² jedním z hlavních milníků lidského života a zároveň je lze považovat za důležitý formativní prvek celé společnosti. Zkoušky *gaokao* jsou branou vedoucí do institucí terciárního vzdělávání, jejich současný formát nicméně diktuje podobu kurikula institucím primárního i sekundárního vzdělávání, dá se tedy říci, že mají přímý vliv na celý čínský vzdělávací systém. Tento fakt je navíc posílen vysoce kompetitivním charakterem přijímacích zkoušek, kdy miliony uchazečů bojují o relativně nízký počet míst na prestižních univerzitách.³ Tyto faktory hrají významnou roli v budování vztahů v rodinách i širších komunitách, obzvláště velký vliv potom mají na psychiku jedinců, kteří jsou nuceni procházet vyčerpávajícím procesem přípravy na tyto zkoušky.

„Zkoušková horečka“ ovšem v Číně zdaleka není fenoménem posledních let. Již od sedmého století procházeli adepti na pracovní pozici ve státním úřednickém aparátu sérií velmi náročných a rovněž vysoce kompetitivních zkoušek zvaných *keju* 科举. Stejně jako v případě *gaokao* byl i tento zkouškový systém stěžejní součástí vzdělávacího systému, a tudíž zásadně ovlivňoval čínskou společnost. Současné zkoušky *gaokao* a s nimi spojený dravý boj o získání místa na prestižní univerzitě tedy lze označit za dědictví tohoto více než čtrnáct set let starého zkouškového systému.

1 **Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao)**. 2009: 26

2 **Gaokao**. Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/8093.htm>

3 Ze statistických údajů vyplývá, že roku 2012 se *gaokao* účastnilo cca 9,15 milionů uchazečů a na univerzitu bylo přijato 75 % z nich. Poměr přihlášených a přijatých je tedy docela vysoký. Faktem nicméně zůstává, že valná většina účastníků zkoušek bojuje o přijetí na tzv. univerzity první třídy (*yipi daxue* 一批大学), které ročně akceptují přibližně 10 % uchazečů. (zdroje poznámky: **Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao)**. 2009: 5 a **Gaokao**. Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/8093.htm>)

Tato práce si klade dva hlavní cíle. Prvním z nich je představit čtenáři současný systém přijímacích zkoušek *gaokao* se všemi jeho úskalími, kterým musí dnešní mladá generace Číňanů čelit. Druhým cílem práce je zasazení zkoušek *gaokao* do širšího historicko-spoločenského kontextu, čehož je dosaženo komparací se systémem úřednických zkoušek *keju*.

Jelikož je naším cílem na zkoušky *gaokao* nahlédnout optikou úřednických zkoušek, je nezbytné se nejprve s úřednickými zkouškami podrobněji seznámit. Po krátké první kapitole věnované roli vzdělání v čínském kulturním prostředí se proto ve druhé kapitole zaměříme na zkoušky *keju*. Tato kapitola je rozdělena do pěti podkapitol, jejichž obsah má za úkol čtenáři představit postavení zkoušek *keju* v čínské společnosti, politickou funkci zkoušek, proces přípravy na účast u těchto zkoušek, strukturu a vývoj jejich obsahu a na závěr souhrn některých jejich kontroverzních aspektů.

Třetí kapitola této práce je věnována samotným přijímacím zkouškám *gaokao*. Čtenář je nejprve seznámen s historickým vývojem a současnou podobou čínského terciárního vzdělávání a zkoušek *gaokao*, v následujících podkapitolách bude popsán proces přípravy na účast u zkoušky a její funkce v současné čínské společnosti. V závěru práce budou shrnuty poznatky týkající se problematiky *gaokao* v současné Číně a její návaznost na systém úřednických zkoušek *keju*.

1 Role vzdělání v čínském kulturním prostředí

V Číně rodiče svým potomkům již od nejútlejšího věku vštěpují lásku k četbě a studiu, k čemuž využívají nejrůznějších prostředků. Po staletí se v čínské společnosti tradují příběhy o vzdělancích, kteří byli ochotni studiím téměř obětovat svůj život – snad každé dítě zná vyprávění o Sun Jingovi 孙敬, který své vlasy uvazoval ke stropním trámům, aby tím zahnal potřebu klíbat u četby do pozdních nočních hodin, Kuang Hengovi 匡衡, učenci příliš chudém na to, aby si mohl zakoupit svíčku, a tudíž byl nucen po večerech číst u otvoru ve zdi, ze kterého do jeho pokoje pronikalo světlo z vedlejší místnosti, nebo Che Yinovi 车胤 v podobně tíživé finanční situaci, který absenci osvětlení ve své studovně vyřešil polapením hejna světlušek.⁴ Evropskému čtenáři se mohou tyto příběhy jevit jako absurdní, v čínském kulturním prostředí ovšem mají své pevné místo a do dnešního dne slouží jejich hrdinové jako studijní vzory žákům čínských škol.

Čína tradičně přisuzovala a stále přisuzuje vzdělání větší důležitost než jakákoliv jiná civilizace.⁵ Ať už hovoříme o úřednických zkouškách *keju* nebo o současných přijímacích zkouškách na vysoké školy *gaokao*, jejich úspěšné absolvování je vnímáno jako jediný spolehlivý způsob postupu na společenském žebříčku a nejúspěšnější kandidáti těchto zkoušek se následně mohou těšit obdivu celé společnosti. To vychází z utkvělé představy, že „být vzdělavcem znamená být na vrcholku společnosti a všechna další povolání jsou méněcenná. Desetileté útrapy studenta směřují ke chvíli, kdy spatří své jméno na čestné listině s výsledky zkoušek. Studium knih získá učenci zlatý dům s krásnými manželkami.“⁶

4 LI Lanqing. 2004: 337

5 ELMAN, Benjamin. 1994: 1

6 LI Lanqing. 2004: 336

2 Zkouškový systém *keju*

2.1 Postavení zkoušek *keju* v čínské společnosti

Je nutno podotknout, že z úspěchu u úřednické zkoušky netěžil pouze kandidát samotný, ale i jeho příbuzenstvo, což je úzce spjaté se skutečností, že tradiční čínská společnost klade větší důraz na rodinu a kolektiv než na samotného jedince. V průběhu studií proto rodina poskytovala svým potomkům zázemí a finance potřebné k účasti u zkoušek. Zatímco úspěch u zkoušky pro kandidáta nemusel automaticky znamenat zajištění pracovního místa na nejvyšších pozicích státního aparátu, dobrý výsledek na nejnižší úrovni úřednických zkoušek umožňoval rodinám upevňovat si svou pozici v menších, lokálních komunitách. Stejně tak se těmto rodinám dostávalo jistých daňových a právních výhod.⁷ Pro rodiny tedy bylo velmi prospěšné investovat do vzdělání svých potomků, podporovat a motivovat je na jejich cestě k účasti u úřednických zkoušek.

Ačkoliv jsou čínské úřednické zkoušky mnohými historiky oslavovány jako bezprecedentní systém umožňující mladým mužům společenský a kariérní vzestup a možnosti zúčastnit se těchto zkoušek mohly v Číně využít všechny osoby mužského pohlaví nehledě na svůj původ a finanční zázemí⁸, tato možnost byla ve skutečnosti pouze teoretická. Realita úřednických zkoušek byla nicméně taková, že i přes absenci jakýchkoliv zákazů účasti mužů z chudších, a tím pádem méně vzdělaných vrstev, osoby, jejichž rodiny nebyly dostatečně finančně zajištěny, se prakticky úřednických zkoušek zúčastnit nemohly. I kdyby tak ovšem učinily, jejich šance na úspěch by byly bývaly mizivé či zcela nulové. Zkoušky *keju* byly elitní systém reálně otevřený pouze synům gentry, tedy venkovské aristokracie, později i synům bohatých obchodníků. Tento systém byl vybudován s cílem konsolidovat současný společenský řád s minimálním úsilím měnit zaběhlé společenské pořádky nebo umožňovat výraznou mobilitu na společenském žebříčku.⁹ Takovýto akademický svět byl zcela uzavřen před negramotnými rolníky, kteří po celou dobu existence úřednických zkoušek, tedy do roku 1904, tvořili naprostou většinu čínské

7 ELMAN, Benjamin. 2001: xxiv

8 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 118

9 MAUGER, Peter. 1974: 5

populace.

Jelikož osobám z nižších společenských vrstev byl zcela cizí klasický jazyk, v němž byla sepsána studijní literatura a v němž bylo rovněž nutné odpovídat na otázky kladené v testech, o zkouškách *keju* nelze hovořit jako o prostředku umožňujícím společenský růst. Naopak jej lze označit jako jistý druh bariéry postavené na eliminaci chudé, nevzdělané a zároveň většinové skupiny užitím vysoko nastavené lingvistické laťky. Kromě vysokých lingvistických požadavků kladených na účastníky zkoušek ovšem adeptům z chudých rodin stála v cestě další stěží překonatelná překážka, a tou byla finanční náročnost účasti u zkoušek. Ačkoliv zkoušky jako takové byly zdarma, nezanedbatelnou částku byli uchazeči o nejvyšší úřednický titul *jinsshi* 进士 nuceni utratit za pouhou cestu a ubytování na místě konání zkoušky. Kromě těchto výloh se od účastníků též očekávalo zakoupení darů pro zkušební komisi a útrata na spropitném pro ostatní zaměstnance zkouškového systému, stejně tak bylo zapotřebí přidat peněžitý příspěvek za účelem uspořádání banketů a jiných oslav určených jak zkušební komisi, tak i ostatním uchazečům.¹⁰ Po sečtení všech těchto dílčích výloh se mohla částka utracená v průběhu účasti u jedné zkoušky vyšplhat až k hodnotě šesti set uncí stříbra, což byl podle Miyazakiho ekvivalent částky, kterou by v současnosti bylo možné utratit za cestu kolem světa pro dvě osoby.¹¹

Benjamin Elman je ve své monografii rovněž toho názoru, že systém *keju* nijak výrazně k sociální mobilitě za imperiální Číny nepřispíval. I přes občasné nečekaný úspěch mladíka z chudého rodu naprostou většinu absolventů tohoto zkouškového systému tvořili potomci bohatých rodů s přístupem ke studijní literatuře a s možností využít služeb učitele. Podle Elmana volby úředníků prostřednictvím zkoušek „představovaly sofistikovaný (...) proces společenské, politické a kulturní reprodukce statutu quo. Jak naznačují dřívější práce Hilary Beattie, závratné úspěchy synů literátských a obchodních elit při získávání vysokých hodnocení u zkoušek a následném obsazování úřednických funkcí nebyly nahodilé ani nezasloužené. (...) Vzdělávací kurikulum a jeho přísné požadavky na jazykovou úroveň uchazečů efektivně eliminovaly nižší třídy z procesu výběru.“¹²

10 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 118

11 tamtéž

12 ELMAN, Benjamin. 2001: xxix

2.2 Politická funkce úřednických zkoušek *keju*

Jak je z předchozí kapitoly patrné, z účasti u úřednických zkoušek *keju* silně profitovali především členové bohatých rodin z řad obchodníků a gentry. Důvodem vytvoření zkouškového systému, jehož primárním cílem je rekrutovat klasicky vzdělané a schopné zaměstnance do státní správy, ovšem nebyla touha po posílení společenského postavení těchto vrstev. Byla jím naopak snaha čínské centrální vlády o kontrolu a omezení moci lokálních elit, jejichž sílící autonomie představovala pro vládu značnou hrozbu.¹³

Již staří čínští filosofové jako Konfucius 孔子, Mencius 孟子, Mocius 墨子 a Xunzi 荀子 hovořili o potřebě nastolit ve státní správě nadvládu mužů volených na základě dovedností a zásluh a omezit převažující význam původu a majetku. Potřeba omezit nepotismus v čínském státním aparátu a naopak nastolit meritokracii, tedy „vládu nadaných“, nabrala na síle zejména za vlády císařů dynastie Sui 隋 (581-618). Tomuto období předcházela éra roztržitého a decentralizovaného čínské říše, kdy jednotlivá drobná území reálně ovládaly aristokratické rody, jejichž moc nepodléhala vyšší autoritě. Od zavedení vysoce centralizovaného zkouškového systému si druhý císař dynastie Sui Yang 隋炀帝 sliboval vyšší provázanost císařského dvora a lokálních elit, jejichž přílišná emancipace mohla omezit dosah vlády do menších územních celků.

Od této doby lze hovořit o úřednických zkouškách jako o „kulturní aréně, ve které vzájemně soupeřily nejrůznější politické a společenské zájmy, a tím dosahovaly rovnováhy. Pozdně imperiální stát reprezentovaný v různých obdobích císařem a jeho dvorem, eunuchy anebo úředníky v byrokratickém aparátu se snažil kontrolovat literátskou kulturu prostřednictvím zkoušek. Skupiny vzdělanců ve vládě i mimo ni této kontrole často unikaly a naopak úspěšně využívaly zkoušek k ovlivňování dynastické politiky.“¹⁴ Jak je z výše uvedeného patrné, úřednické zkoušky do značné míry fungovaly jako systém umožňující symbiotické soužití mezi císařským dvorem na straně jedné a vzdělanými lokálními elitami na straně druhé – úspěchem svých synů u zkoušek si rody upevňovaly svůj status, zároveň si ale centrální vláda prostřednictvím zkouškového systému

¹³ ELMAN, Benjamin. 2001: xxiv

¹⁴ tamtéž

zajišťovala jejich loajalitu.

Důležitost zkoušek *keju* ve vztahu ke kontrole a usměrňování autonomie lokálních elit si samozřejmě neuvědomovali jen císaři dynastie Sui. Mezi lety 1400 a 1600 vzrostla čínská populace více než dvojnásobně, a to z přibližně 65 milionů obyvatel na 150 milionů. Tento nárůst počtu obyvatel znesnadnil vládě dynastie Ming 明 přímý dosah na venkov a na odlehlejší části jejího území, čímž vzrostla úloha gentry jakožto prostředníka mezi vládou a obyvateli venkova.¹⁵ Pod záštitou vlády, která v tomto období do značné míry ztratila kontrolu nad venkovskými pozemky a pracovními zdroji, se gentry a obchodní elity staly ještě důležitějším prvkem státní správy, jelikož svou funkcí pronajímatelů půdy a výběrčích daní vytvořily most zabraňující oslabení centrální vlády a decentralizaci moci. Na oplátku se jim dostávalo možnosti upevnit si své postavení - jak jinak než prostřednictvím úřednických zkoušek *keju*.

Vzhledem k nezbytnosti spolupráce čínského císařského dvora s venkovskou šlechtou za účelem udržení jednoty centrální vlády a byrokratického aparátu po celém území Číny je pochopitelné, že čínští vladaři usilovali o to co nejvíce motivovat syny bohatých rodin ke studiu konfuciánských klasiků, účasti u úřednických zkoušek a následné participaci na státní správě. Snahou popularizovat studium a zatraktivnit klasické vzdělání proslul zejména Zhenzong 真宗, třetí císař dynastie Song 宋 (960-1279). Ten byl autorem poezie, jejímž primárním účelem bylo vytvoření představy, že četba klasických textů je jedinou cestou k bohatství a zárukou spokojeného života. Větu *wanban jie xiapin, weiyou dushu gao* „万般皆下品，惟有读书高“ z básně *Shentongshi* 神童诗, jejíž vyřčení je připisováno právě výše zmíněnému císaři¹⁶, lze přeložit následovně: „Veškeré úsilí je nicotné, pouze studium je vznešené.“ Z této věty je patrná snaha císaře povýšit studium na činnost, která stojí nad všemi ostatními, a tím motivovat majetné mladé muže k tomu, aby svůj čas věnovali pouze studiu klasické konfuciánské literatury a neztráceli jej jakoukoliv jinou „nicotnou“ činností. Představa, že vzdělanec stojí nad zbytkem společnosti a že studium je jediná hodnotná aktivita, v čínském kulturním prostředí zakořenila natolik, že tato věta z básně napsané za vlády dynastie severní Song 北宋 (960-1127) věrně vyjadřuje

15 ELMAN, Benjamin. 2001: xix

16 **Shentongshi**. Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/1390407.htm>

postoj čínské společnosti k roli vzdělání až dodnes.

Nejslavnější dílo císaře Zhenzonga, „Báseň k podnícení studia“ (*Quanxueshi* 劝学诗), je nejlepším příkladem ilustrujícím úsilí songského císařského dvora o popularizaci studia.

富家不用买良田，书中自有千钟粟。
安房不用架高梁，书中自有黄金屋。
娶妻莫恨无良媒，书中自有颜如玉。
出门莫恨无随人，书中车马多如簇。
男儿欲遂平生志，六经勤向窗前读。

Překlad básně do českého jazyka zní následovně:

*Bohaté rodiny si nemusejí kupovat úrodná pole,
v knihách se nacházejí tisíce nádob s obilím.
Při stavbě domu není třeba stavět vysoké trámy,
v knihách se nacházejí budovy ze zlata.*

*Při hledání manželky není třeba mít dobrou dohazovačku,
v knihách se nacházejí tváře krásné jako nefrit.*

*Na cestách není třeba mít doprovod,
v knihách se nacházejí zástupy vozů a koní.*

*Když muž touží po naplnění smyslu svého života,
stačí číst u okna šest klasických knih.*

Jak je z ukázky Zhenzongovy poezie patrné, jednou z priorit jeho vlády byla snaha rekrutovat syny elit do státní správy. Hlavním prostředkem této rekrutace se staly básně, které očividně hrály na city a touhy mladíků, jelikož výměnou za studium klasické konfuciánské literatury slibovaly spokojený život plný bohatství a krásných žen. Vidiny budov ze zlata, nádob s obilím a zástupů vozů a koní symbolizují prestiž a bohatství úředníků vzešlých z úspěšných kandidátů zkouškového systému *keju*. O „Básni k podnícení studia“ tedy lze hovořit jako o ztělesnění snahy císaře vtáhnout cílovou skupinu této básně do byrokratického aparátu, zároveň čtenáři pomáhá uvědomit si politický rozměr úřednických zkoušek.

2.3 Proces přípravy na účast u úřednických zkoušek

2.3.1 První krůčky v přípravě

Příprava na vstup mladého učence do života zpravidla začínala ještě před jeho narozením. Vzhledem k tomu, že zkoušek se směli účastnit pouze muži, bylo narození děvčete ve většině rodin nežádoucí.¹⁷ Budoucí matky proto podnikaly nejrůznější opatření, která měla zajistit, že se jim narodí nadaný chlapec. Pověry, kterými se tyto ženy měly řídit, jim nařizovaly za všech okolností sedět vzpřímeně, vyhýbat se nepříjemným barvám a pokrmům, ve spánku si nepodkládat hlavu paží, poslouchat předčítání poezie a klasických konfuciánských knih, atd. Na zadní stranu zrcadel potom vepisovaly nápisy jako *wuzi dengke* 五子登科, tedy „pět synů uspěje u úřednických zkoušek.“¹⁸ Takovýchto čtyřslabičných formulí existovala celá řada a jejich hlavní funkci lze připodobnit k talismanům přinášejícím mladým ženám štěstí.

¹⁷ Nepsané pravidlo, které ženám zakazovalo účast, bylo přísně dodržováno i přesto, že v rodinách elit se mladé ženy často vzdělávaly a disponovaly znalostmi, které byly u zkoušek vyžadovány u mužů. Některé vzdělané ženy se živily jako spisovatelky. Narození dcery bylo ve většině rodin považováno za nešťastnou událost, protože zákaz účastnit se úřednických zkoušek pro tyto rodiny znamenal, že jejich dcery neměly možnost finančně obohatit domácnost a naopak musely po svatbě do rodiny manžela přinést vlastní věno. Třetí den po narození dívky proto bylo zvykem položit ji na podlahu pod postelí a zatížit její tělo dlaždicí a kamenem, aby si přivykla na život v podřízení. (zdroje poznámky: MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 13 a ELMAN, Benjamin. 2001: 14)

¹⁸ MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 13

Pokud všechna tato opatření zafungovala a ženě se skutečně narodil syn, jeho rodina s počátky příprav na zkoušky příliš dlouho neotálela a již po dosažení věku tří let mohl malý chlapec podniknout první krůčky ve svém studiu, které mu mělo v ideálním případě získat nejvyšší titul *jinshi* a dovést jej až do funkce úředníka státního aparátu. V takto raném věku se pod vedením rodičů nebo domácího učitele chlapci učili první jednoduché znaky, přičemž formální vzdělávání přímo související se studiem materiálů potřebných k úřednickým zkouškám započalo ve věku přibližně osmi let.¹⁹ Po dosažení tohoto věku se chlapci ze svých domovů zpravidla přesouvali do chrámů, respektive vesnických nebo soukromých škol, kde se výuky ujali buďto vysloužilí úředníci nebo kandidáti úřednických zkoušek, kteří opakovaně neuspěli a na další pokusy rezignovali. Nejbohatší rodiny si učitele pro své syny najímaly přímo do svých domácností.²⁰

2.3.2 Klasické knihy a Konfucius

Předmětem studia v této fázi příprav již nebyly jen jednoduché znaky, ale memorování celých textů. Konkrétně se jednalo o devět základních konfuciánských textů souhrnně nazývaných *sishu wujing* 四书五经, tedy „čtyři knihy a pět klasických spisů.“ Čtyři klasické konfuciánské knihy jsou *Velké učení* (*Daxue* 大学), *Doktrína středu* (*Zhongyong* 中庸), *Hovory* (*Lunyu* 论语) a *Mencius* (*Mengzi* 孟子), pět klasických spisů potom *Kniha proměn* (*Yijing* 易经), *Kniha dokumentů* (*Shujing* 书经), *Kniha písní* (*Shijing* 诗经), *Kniha obřadů* (*Liji* 礼记) a *Letopisy* (*Chunqiu* 春秋). Výše zmíněné knihy tvořily hlavní kostru klasického čínského vzdělání, všechny byly sepsány před rokem 300 př. n. l. a ačkoliv Konfucius (551-479 př. n. l.) nebyl autorem žádné z nich, mnozí učenci byli toho názoru, že se podílel na jejich redigování.²¹

Postava Konfucia byla v průběhu formování čínského pohledu na roli vzdělávání naprosto zásadní a současný pohled na vzdělání v Číně stále v mnohém vychází z jeho myšlenek. Byl to právě on, kdo už před přibližně dvěma tisíci pěti sty lety přišel s

19 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 15

20 tamtéž

21 YAO Xinzhong. 2000: 52

revoluční ideou zrušení vládního monopolu na vzdělání a rozšíření vzdělanosti mezi obyčejné lidi, inicioval zakládání soukromých škol a sám měl asi tři tisíce studentů. Konfuciem podnětené změny v čínském školním systému vedly k rozkvětu soukromých škol, které existovaly vedle škol oficiálních.²² V následujících staletích se konfuciánská morálka stala základem veřejného pořádku a civilizovaného společenského života, určila čínským elitám žebříček hodnot a zároveň zasáhla do politické struktury.²³ Ve společnosti, která byla definována konfuciánskou filosofií, se na vrcholku pohybovala postava úředníka; postavení člověka ve státním úředním aparátu bylo přímým odrazem jeho moci a prestiže, a jak jinak dosáhnout vysoké úřednické pozice, než pilným studiem klasické konfuciánské literatury, tedy základu úřednických zkoušek?

2.3.3 Memorování

Studium klasických konfuciánských děl probíhalo metodou memorování. První knihou určenou ke studiu byly zpravidla *Hovory*, které nejprve po částech předčítal učitel skupince studentů čítající ne více než deset hochů. Ti po něm text v pravidelných segmentech opakovali a poté, co se naučili číst nové znaky v každém z těchto segmentů, byli nuceni je zopakovat stokrát – padesátkrát s možností nahlížet do textu a padesátkrát zpaměti.²⁴ Tímto způsobem se studenti zprvu naučili kompletní obsah *Hovorů*, následovalo zbylých osm klasických konfuciánských děl. Co se týče počtu nových znaků, které takto měli ovládnout, v počátcích studia se jejich počet pohyboval v rozmezí dvaceti až třiceti znaků denně, s rostoucím věkem a znalostmi hochů se ovšem jejich počet zvyšoval a dosahoval až k několika stovkám znaků denně.²⁵ Studium předepsané konfuciánské literatury většinou trvalo přibližně sedm let – chlapci studium započali kolem osmého roku věku a ukončovali jej zpravidla v patnácti letech. Všech devět knih, jejichž obsah bylo nutné v průběhu tohoto sedmiletého studia namemorovat, obsahovalo celkem 431 286 znaků²⁶, což znamená, že student musel ročně zvládnout studium materiálu o rozsahu přes 61 000 znaků. Pokud by studium probíhalo na každodenní bázi, museli by se studenti

22 SU Xiaohuan. 2002: 8

23 ELMAN, Benjamin. 1994: 1

24 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 15

25 tamtéž

26 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 16

denně naučit průměrně 168 znaků.

Takovéto memorování znaků a textů a jejich následné „papouškování“, které při pohledu prizmatem tradice západního vzdělávacího systému působí otrocky a vysoce neprakticky, mělo v čínském kulturním prostředí svou nezastupitelnou roli. Na samotný akt memorování klasické konfuciánské literatury bylo nahlíženo jako na hrdinský čin, z kulturního hlediska měl důležitý význam jak pro hanskou majoritu, tak pro národnostní menšiny, které si Čínu podmanily. Opakování a doslovná memorace textů byly studijním návykem klíčovými pro rozvoj paměti, která měla posléze sloužit jako výchovný nástroj k vytváření ideologické uniformity.²⁷ Zatímco takovéto studium konfuciánských textů bylo podporováno, v průběhu existence zkoušek *keju* se rozvinul fenomén memorování jiného druhu textů, a to vzorových esejí.

Ty vznikaly hojně zejména na počátku vlády dynastie Ming, kdy byly vynalezeny komerční tiskařské lisy, jejichž provoz nebyl nikterak nákladný, vzorové eseje se tedy staly široce dostupným artiklem. Cílem vzorových esejí bylo reprodukovat co nejvěrněji ty eseje, které v minulosti sepsali úspěšní kandidáti úřednických zkoušek, čehož budoucí účastníci zkoušek ve velkém využívali a obsah vzorových esejí se učili zpaměti. Proti tomu pochopitelně vystoupila centrální vláda, která se opakovaně snažila zakázat tisk a šíření těchto esejí, většinou však bez úspěchu.²⁸ Dalším populárním prostředkem, jak si studium usnadnit, se stávaly příručky, jejichž úkolem bylo instruovat adepty zkoušek v sepisování esejí a básní ve standardizovaném stylu požadovaném u zkoušek *keju*. Jelikož cílem těchto příruček nebylo pomoci čtenáři důkladněji pochopit obsah konfuciánské literatury, nýbrž pouze zvýšit pravděpodobnost úspěchu u zkoušky, tyto materiály byly vládě trnem v oku stejně jako vzorové eseje. Jak je tedy patrné, memorování jako metoda přípravy na úřednické zkoušky nebylo dle ústřední vlády aplikovatelné na veškeré texty. Zatímco studium konfuciánské literatury nazpaměť bylo vládou vnímáno jako nezbytné pro správné vštípení morálky a vzorců jednání, na memorování jakýchkoliv pomocných textů zacílených na zvýšení pravděpodobnosti úspěšného složení zkoušky *keju* bylo nahlíženo s despektem.

27 ELMAN, Benjamin. 2001: 64

28 YU Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 27

2.3.4 Role učitele

Nezanedbatelná byla v procesu přípravy na úřednické zkoušky role učitele. V nejranějších fázích studia poskytovali chlapcům základy vzdělání jejich rodiče, s dalším postupem vzdělávání rodiče nahradili učitelé. Tito učitelé, jak již bylo řečeno, ve většině případů pocházeli z vrstvy úředníků, kteří již opustili svou pracovní pozici, anebo z řad kandidátů úřednických zkoušek, kteří opakovaně neuspěli, ale jejich znalosti postačovaly k výuce klasických textů. Část škol, ve kterých výuka probíhala, zakládala centrální vláda a fungovaly buďto na úrovni národní nebo provinční, většina studentů ovšem navštěvovala školy provozované vesnicemi nebo bohatými statkáři.²⁹ V kontextu konfuciánské morálky se vyučující v těchto školách těšili velkému respektu studentů a autoritě, kterou nebylo možno nijak zpochybňovat, a to ani u učitelů, které nebylo možné považovat za zcela kompetentní. Pokud studenti vykazovali v průběhu studia nebo u samotných zkoušek slabé výsledky, téměř vždy padala vina na jejich laxní přístup ke studiu a nikdy na nedostatečnou způsobilost učitele.³⁰

2.4 Struktura a vývoj obsahu úřednických zkoušek

Organizace zkoušek *keju* prošla v průběhu jejich téměř třinácti set leté historie mnohými dílčími změnami, přičemž za vlády dynastií Ming a Qing 清 dosáhl zkouškový systém svého vrcholu a zároveň své nejstabilnější vývojové fáze, jelikož v něm od jeho obnovení po nastolení dynastie Ming až do konce císařství téměř nedošlo ke změně.³¹ Struktura zkouškového systému bude právě proto ilustrována na tomto období.

Úřednické zkoušky se tehdy odehrávaly na třech úrovních. Tyto tři úrovně se odvíjely od místa konání zkoušky a odlišovaly se rovněž tím, v jak dlouhých časových intervalech byly pořádány. Prvním, nejnižším stupněm úřednických zkoušek byly zkoušky konající se při státních akademiích, čínsky nazvané *yuanshi* 院試. Ty se konaly jednou za dva roky. Úspěšní kandidáti této úrovně zkouškového systému směli postoupit o stupeň

²⁹ MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 15

³⁰ YU, Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 24

³¹ XU Shu'an. 2003: 37

výše a zúčastnit se ve správních střediscích provincií zkoušek provinčních, *xiangshi* 乡试, jejichž časový rozestup byl delší, tříletý. Třetí, tedy nejvyšší stupeň úřednických zkoušek, se odehrával v hlavním městě a konal se, stejně jako zkoušky provinční, jednou za tři roky, přičemž datum organizace tohoto stupně zkoušky zpravidla připadlo na jaro po zkouškách provinčních. Nejvyšší úřednické zkoušky v hlavním městě byly rozděleny do dvou podstupňů – prvním byla metropolitní zkouška *huishi* 会试, po níž následovala palácová zkouška *dianshi* 殿试. Co se týče délky konání jednotlivých zkoušek, *yuanshi* a *dianshi* trvaly pouhý jeden den, na rozdíl od *xiangshi* a *huishi*, jejichž časová náročnost byla podstatně vyšší. Účast na obou těchto úrovních úřednických zkoušek trvala devět dní a devět nocí, ne však bez přestání – toto devítidenní martyrium bylo rozděleno do tří třídenních úseků.³²

V otázce struktury úřednických zkoušek nelze v žádném případě opomenout proměny, které provázely jejich historický vývoj. Podhoubí pro založení systému úřednických zkoušek dynastií Sui roku 605 bylo vytvořeno již za vlády dynastie Han 汉 (206 př. n. l.-220 n. l.). V raném období vlády této dynastie kladli císaři uchazečům o úřednickou pozici ústně otázky týkající se politiky, později jimi byl vytvořen nový formát písemného testování, kdy se adepti vyjadřovali k tématu řešení nejpálčivějších soudobých politických problémů na bambusové štěpy.³³ Po pádu dynastie Han se ovšem rekrutace úředníků do státní správy odvrací od tohoto zkouškového systému a až do doby nástupu dynastie Sui probíhá výběr byrokratů prostřednictvím systému doporučení ovládaným elitními rodinami.³⁴

Proces výběru úředníků do byrokratického aparátu založený vládci dynastie Han, na který navázali císaři dynastie Sui, byl základem pro vytvoření propracovaného zkouškového systému za dynastií Tang 唐 (608-907) a Song 宋 (960-1279). Na rozdíl od otázek kladených císaři dynastie Han, jejichž hlavním těžištěm byla problematika

32 YU Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 20

33 ELMAN, Benjamin. 2001: 6

34 Odbočení od výběru úředníků skrze zkoušky mělo i své výjimky, jako příklad lze uvést nejvyššího rádce Cao Cao 曹操 (155-220), který se při povyšování do úřadu neohlížel na původ adeptů, naopak se řídil pouze jejich schopnostmi. (zdroj poznámky: XU Shu'an. 2003: 24)

politická, spatřovali vládci dynastií Tang a Song největší důležitost v ovládnutí schopnosti psát v různých literárních žánrech.³⁵ Základem úřednických zkoušek v těchto érách se tak stalo psaní standardizovaných básní *shitieshi* 试帖诗, jejichž styl či počet slov byly předem jasně stanoveny, další částí potom bylo doplňování vynechaných znaků do konfuciánských textů, či přímo sepisování celých vynechaných pasáží.

Poté, co k tomuto posunu po roce 680 došlo, se několikrát ozvaly hlasy žádající návrat ke klasickým esejím, načež došlo ke kompromisu a roku 752 byl vytvořen zkouškový formát, který pokrýval jak psaní klasických esejí, tak básní.³⁶ K plnému návratu k psaní esejí došlo až po nastolení dynastie Ming, kdy se obsah zkoušek razantně změnil a jejich kandidáti byli nuceni napsat eseje tři – první na jeden z pěti klasických spisů *wujing*, druhou na jednu ze čtyř klasických konfuciánských knih *sishu* a zdrojem třetí byla *Klasická kniha synovské oddanosti (Xiaojing 孝经)*. K dalšímu obratu v obsahu úřednických zkoušek potom došlo po nástupu dynastie Qing, kdy se pozornost zkoušejících opětovně upřela na metrickou poezii. K tomuto kroku došlo roku 1756 z toho důvodu, že schopnost psát poezii byla vnímána jako známka vzdělance *wenren* 文人³⁷, přičemž poezie se jako středobod obsahu zkoušek *keju* udržela až do zrušení celého zkouškového systému roku 1905.

Od oficiálního založení zkouškového systému za dynastie Sui roku 606 až do jeho definitivního zrušení roku 1905 tedy obsah zkoušek *keju* prošel nejednou změnou, což je patrné především na tom, do jaké míry jednotlivé dynastie přisuzovaly důležitost ať už esejím vycházejícím z obsahu klasických konfuciánských děl nebo metrické poezii. V obou případech ale obsah zkoušek velmi málo odpovídal praxi úředníků z nich vzešlých, jelikož se většinou věnovali výběru daní nebo vedení soudních sporů.³⁸

2.5 Kontroverzní aspekty úřednických zkoušek

Jak je uvedeno na konci předcházející kapitoly, absolventi úřednických zkoušek se

35 ELMAN, Benjamin. 2001: 10

36 ELMAN, Benjamin. 2001: 11

37 ELMAN, Benjamin. 2001: 45

38 tamtéž

v profesním životě zpravidla věnovali administrativě, která nebyla předmětem zkoušení. V textu této práce bylo rovněž nastíněno několik dalších aspektů úřednického zkouškového systému, které je možné považovat za kontroverzní – jedná se o tendenci udržet prostřednictvím zkoušek *keju* společenský status quo, znemožnění účasti u zkoušek ženám či nutnost memorovat obsahy celých knih. Kontroverzní aspekty úřednických zkoušek se ovšem neomezovaly pouze na výše uvedený výčet.

V dějinách Číny se vystřídalo několik dynastií, jejichž vládci nebyli hanské národnosti, a jednou z nich byla mongolská dynastie Yuan 元. Vládní aparát této dynastie si vytvořil svůj vlastní systém zkoušek, na jehož základě obsazoval úřednické pozice. Nejvyšší stupeň tohoto systému, který lze připodobnit k qingským palácovým zkouškám *dianshi*, byl založen na psaní pojednání *lunwen* 论文. Při vyhodnocování těchto pojednání ovšem docházelo k rasové diskriminaci – všichni Mongolové účastníci se této zkoušky měli jednak snazší zadání než Hanové, zároveň v jejich případě postačovalo psát pojednání o pouhých pěti stech znacích. Hanové se naopak potýkali se zadáním náročnějším a minimum znaků potřebných pro úspěšné absolvování bylo oproti Mongolům dvojnásobné.³⁹

V období vlády dynastie Qing, kdy panoval dlouhodobý mír, mělo stále více kandidátů příležitost nerušeně se vzdělávat, což vedlo k situaci, kdy byla čínská společnost přesycena muži, jejichž znalosti byly na podobně vysokém stupni. Takřka identická úroveň jejich esejí vedla k nemožnosti objektivního výběru nejlepších kandidátů, následkem toho byla tvorba nejrůznějších mechanismů sloužících k eliminaci adeptů na základě komplikovaných formálních požadavků.⁴⁰ To *de facto* podkopalo původní smysl zkoušek *keju*, a sice hledání největších talentů.

Dalším z řady kontroverzních aspektů byl psychický nátlak, který pro adepty představovala příprava a následná účast u zkoušek. Stres se dokonce stal natolik neodmyslitelnou součástí studia, že se podle Elmana v průběhu staletí proměnil ve zcela

39 XU Shu'an. 2003: 37

40 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 117, 118

vžitý a přirozený atribut vzdělávání v Číně.⁴¹ Tento psychický nátlak se pochopitelně stupňoval ve všech situacích, kdy kandidát u zkoušky neuspěl. K tomuto faktu se různí jedinci stavěli odlišně – někteří jej přijali jako faktor motivující k dalšímu studiu, jiní však po opakovaných neúspěších propadli zoufalství a rozhodli se k revoltě proti vládě,⁴² což v některých případech ohrozilo její stabilitu.⁴³

O obsahu zkoušek *keju* platí nejen to, že neodpovídal skutečné praxi jejích absolventů, ale také, že přílišné zaměření na znalost klasických konfuciánských knih a psaní poezie odvrátilo pozornost od vědních oborů, které u zkoušek reprezentovány nebyly, utrpěl tím tak například rozvoj medicíny.⁴⁴ Obsah zkoušek byl v mnohých případech také zatlačen do pozadí ve prospěch slohu a krasopisu. Osmičlenné eseje *baguwen* 八股文 psané nedbalým rukopisem tedy nebyly komisí přijaty nehledě na jejich věcné sdělení.⁴⁵

41 ELMAN, Benjamin. 2001: xxxii

42 MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 122

43 Za všechny můžeme uvést příklad Huang Chaa 黄巢, který byl strůjcem povstání proti vládě dynastie Tang. Huang Chao pocházel z bohaté rodiny v provincii Shandong 山东 a opakovaně se účastnil úřednických zkoušek, avšak bez úspěchu. Jeho revolta vyšla ze založení tajné společnosti a výcviku armády. S tou se zmocnil hlavního města a ačkoliv byl v průběhu povstání zabit, podařilo se mu vládu destabilizovat. (zdroj poznámky: MIYAZAKI, Ichisada. 1981: 122)

44 YU Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 27

45 XU Shu'an. 2003: 43

3 Zkouškový systém *gaokao*

3.1 Historický vývoj terciárního vzdělávání a zkoušek *gaokao* v ČLR

3.1.1 První období: 1949 - 1957

První fáze vývoje terciárního vzdělávání v Čínské lidové republice započala roku 1949, tedy v roce založení ČLR, a završena byla v roce 1957. Roku 1949 v Číně existovalo 205 univerzit a vzhledem k tomu, že tehdejší čínská populace čítala cca 580 milionů obyvatel, možnost vzdělávat se na vysoké škole byla dostupná pouze nepatrnému zlomku obyvatelstva.⁴⁶ S nástupem komunistické vlády ovšem měla přijít změna. V prvním období vývoje čínského vzdělávacího systému byl jeho předním vzorem model Sovětského svazu. Na počátku padesátých let tudíž bylo do Číny vysláno celkem 861 sovětských odborníků na vzdělávání, kteří měli zajistit hladký průběh budování a reforem institucí vyššího vzdělávání.⁴⁷ V rámci těchto reforem byl značně omezen počet institucí, které se věnovaly výuce humanitních a společenských věd – z původního počtu 49 univerzit jich zbylo pouhých 13.⁴⁸ Rozkvětu se naopak těšily technicky zaměřené univerzity, jež se měly podřídit potřebám rychlého růstu ekonomiky v tomto období.

Co se týče systému přijímání studentů na univerzity během tohoto období, mezi lety 1949 a 1951 si každá univerzita přijímací řízení spravovala sama. K centralizaci přijímacích zkoušek, a tedy i oficiálnímu založení celonárodního systému *gaokao*, došlo až roku 1952.⁴⁹ Situace byla nicméně ve srovnání se současností stále poněkud roztržštěná, jelikož nedošlo ke standardizaci zkoušek. Jejich centralizace byla navíc pouze částečná, protože si univerzity nadále sestavovaly přijímací zkoušky dle vlastních požadavků, Ministerstvo školství ČLR je pouze schvalovalo.

46 BRANDENBURG, Uwe. 2007: 12

47 BRANDENBURG, Uwe. 2007: 14

48 KANG Ouyang. 2004: 141

49 SICHTA, Adam. 2008: 7

3.1.2 Druhé období: 1958 - 1965

Období konce 50. let a první poloviny 60. let se neslo v duchu roztržky se Sovětským svazem, což se projevilo i na podobě čínského vzdělávacího systému, který se tímto dostal do poněkud chaotického stavu. Již roku 1957 bylo zrušeno Ministerstvo školství, což mimojiné znamenalo návrat k naprosté decentralizaci systému přijímacích zkoušek na vysoké školy.⁵⁰ V souladu s probíhající politikou „Velkého skoku vpřed“⁵¹ též v tomto období došlo k dramatickému nárůstu počtu vysokých škol. Zatímco roku 1957 bylo v ČLR celkem 229 institucí vyššího vzdělávání, jejich počet se do roku 1960 vyšplhal k závratnému číslu 1289.⁵² Po vyhasnutí kampaně „Velkého skoku“ si ovšem čínská vláda patrně uvědomila, jak přehnaný tento nárůst byl, a postupně snížila počet vysokých škol na 610 roku 1962, do roku 1965 číslo kleslo ještě níže a vysokých škol zbylo pouze 434.⁵³

Spolu se zrušením Ministerstva školství a frenetickou fluktuací počtu univerzit došlo ve druhém období i k dalším změnám v čínském vzdělávacím systému. Za zmínku jistě stojí založení nového typu instituce sekundárního vzdělávání zvaného „malá pagoda“ (*xiao baota* 小宝塔). Jednalo se o selektivní školy, jejichž účelem bylo připravovat žáky na účast u přijímacích zkoušek na vysoké školy a které oproti jiným středním školám disponovaly lepším financováním, vybavením i personálem.⁵⁴ Systém „malých pagod“ nicméně neměl příliš dlouhou životnost a na počátku třetího období, tedy roku 1966, byl zrušen.

3.1.3 Třetí období: 1966 - 1976

50 BRANDENBURG, Uwe. 2007: 15

51 „Velký skok vpřed“ (*dayuejin* 大跃进) byla ekonomická a politická kampaň probíhající mezi lety 1958 a 1961. Jejím cílem bylo za pomoci radikální industrializace a kolektivizace učinit z Číny komunistickou velmoc. Kampaň nicméně skončila katastrofálním neúspěchem a hladomoru, který vyvolala, podlehlly desítky milionů lidí. (zdroj poznámky: FAIRBANK, John K. 1998: 604-622)

52 HAYHOE, Ruth. 1989: 72

53 BRANDENBURG, Uwe. 2007: 15

54 ANDREAS, Joel. 2004: 39

Třetí období vývoje čínského vzdělávacího systému se neslo ve znamení Kulturní revoluce.⁵⁵ Pro tuto éru bylo typické znehodnocení teoretických znalostí ve prospěch praktických dovedností. Dá se říci, že vysoké vzdělání se pro své nositele stalo kletbou, došlo tedy k negaci čínského kulturního dědictví, v němž se učenec nacházel na samotném vrcholku společnosti.⁵⁶ S tím bylo také spojeno uzavření všech vysokých škol mezi lety 1966 a 1971, což znamenalo, že se v tomto období zkoušky *gaokao* na žádné z nich nekonaly a na univerzitu nebyl přijat jediný student. Odhady počtu potenciálních vysokoškoláků, jimž bylo v této době upřeno právo přihlásit se ke studiu, jdou do desítek milionů.⁵⁷

Změna nastala roku 1972, kdy došlo k opětovnému otevření vysokých škol, nikoliv však ke znovuzavedení přijímacích zkoušek. V letech 1972-1976 byl jako náhrada *gaokao* využíván systém doporučování studentů. V rámci tohoto systému byli absolventi středních škol nejprve povinni strávit dva roky prací ve výrobním sektoru a teprve poté mohli být na vysokou školu doporučení masami, schválení místními kádry a prověření zástupci univerzity. Tohoto způsobu přijímání na univerzity bylo nicméně hojně zneužíváno. Bez ohledu na doporučení mas úspěšně procházeli výběrovým řízením především příbuzní kádrů a lidé, kteří byli ochotni kádry podplatit. Z přijímacích komis na univerzitách se zároveň staly pouhé „razítkovací automaty“ bez reálného práva promlouvat do procesu výběru studentů.⁵⁸ Systém doporučování se tak stal úrodnou půdou pro nepotismus a zároveň aktivně ničil veškeré snahy o nastolení meritokracie.

3.1.4 Čtvrté období: 1977 - současnost

Metoda přijímání vysokoškolských studentů uplatňovaná za Kulturní revoluce

55 Velká proletářská kulturní revoluce (*wuchan jieji wenhua da geming* 无产阶级文化大革命) byla politická kampaň probíhající mezi lety 1966-1976. Jejím cílem byla modernizace společnosti, vedla ovšem k rozvratu ekonomiky, ničení kulturních památek a pronásledování, často i vraždění „nepřátel lidu“. Dnes je vnímána jako jedno z nejnešťastnějších období čínských dějin. (zdroj poznámky: FAIRBANK, John K. 1998: 623-662)

56 SICHTA, Adam. 2008: 7

57 ZHU Mujū. 1999: 234

58 ANDREAS, Joel. 2004: 13, 14

nebyla z dlouhodobého hlediska udržitelná, čehož si byl vědom Deng Xiaoping 邓小平 (1904-1997).⁵⁹ Jednou z Dengových stěžejních reforem bylo i znovuzavedení regulérních centralizovaných přijímacích zkoušek na vysoké školy, prvních po více než deseti letech. Obnovení *gaokao* se stalo prvotním impulzem revitalizace čínského vzdělávacího systému a zároveň kostrou éry reforem, jelikož cílem Deng Xiaopinga bylo regenerovat důvěru čínského lidu ve vládu právě prostřednictvím zkoušek *gaokao*.⁶⁰

První dva ročníky zkoušek *gaokao* po Kulturní revoluci se setkaly s obrovským zájmem veřejnosti. Důvodem byla jednak snaha nenechat si uniknout unikátní příležitost získat vyšší vzdělání, motivací zároveň bylo zvýšení maximální věkové hranice účasti u zkoušek – z 21 let na 30 let. Roku 1977 u zkoušek zápolilo 5,7 milionu uchazečů, přijato ke studiu však bylo pouhých cca 270 000 z nich, tedy 4,7 %. Podobný poměr přihlášených a přijatých čekal uchazeče i roku 1978 – ke *gaokao* se přihlásilo 6,1 milionu uchazečů, mezi nimi bylo úspěšných 293 000, tedy 4,8 %.⁶¹ Ačkoliv v prvních letech po zavedení systému *gaokao* nebyl poměr přijatých studentů nikterak závratný, můžeme konstatovat, že v tomto období došlo k velkému posunu vpřed. Obnovením přijímacích zkoušek docílil Deng Xiaoping návratu ke starým principům meritokracie dosažené skrze vzdělání a zároveň vymýtil prohnílý systém doporučování, který se rozmohl v období Kulturní revoluce. Obsah i struktura zkoušky *gaokao* sice od konce 70. let prošly řadou dílčích změn, faktem však zůstává, že existence *gaokao* ve 21. století je výsledkem iniciativy Deng Xiaopinga po skončení Kulturní revoluce.

3.2 Struktura a obsah *gaokao* v současnosti

O podobě zkoušek *gaokao* v současnosti rozhoduje Zkouškové centrum Ministerstva školství Čínské lidové republiky (*Zhonghua renmin gongheguo jiaoyubu kaoshi zhongxin* 中华人民共和国教育部考试中心). Jeho úkolem je sestavování,

⁵⁹ Deng Xiaoping byl politik a reformátor, jehož zásluhou se ČLR po Kulturní revoluci vydala cestou tržního hospodářství. Po roce 1978 byl přezdíván „nejvyšší vůdce“. (zdroj poznámky: FAIRBANK, John K. 1998: 663)

⁶⁰ JING Xiaolei. 2007: 28

⁶¹ **Gaokao**. Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/8093.htm>

administrace a vyhodnocování zkoušek. Ministerstvo školství zároveň stanovuje bodové hranice pro přijetí jednotlivým provinciím, autonomním oblastem a městům pod ústřední správou, stejně tak univerzitám nařizuje kvóty pro přijetí studentů z různých čínských regionů. Platí přitom obecně, že bohatším regionům je přiděleno více kvót na oborech technického zaměření, studentům z chudších částí Číny jsou vymezeny spíše kvóty na humanitních oborech.⁶² Organizační stránka zkoušek *gaokao* na lokální úrovni, jako např. zpracování přihlášek nebo pořádání zkoušek na jednotlivých středních školách, již není v moci Ministerstva školství, tuto administrativu vedou provinční úřady pověřené správou vzdělávacích institucí.⁶³

Co se týče struktury *gaokao*, její současná podoba označovaná kódem „3+X“ vyšla z experimentu provedeného roku 1999 v jihočínské provincii Guangdong 广东, po téměř celém zbytku ČLR se rozšířila roku 2002. Ještě před zavedením této nové struktury byl na většině území uplatňován tzv. systém „3+2“, kde číslovka 3 označovala trojici předmětů povinnou pro všechny účastníky zkoušek nehledě na oborové zaměření. Těmi byly čínština, matematika a cizí jazyk⁶⁴. Číslovka 2 značila dvojici předmětů, ty už se ovšem lišily v závislosti na tom, kterému studijnímu oboru se chtěl student dále věnovat. Pakliže měl v úmyslu nastoupit na obor humanitní, tyto dva předměty byly dějiny a politika, v případě uchazečů o studium na přírodovědných oborech se jednalo o fyziku a chemii.⁶⁵

Guangdongský experimentální zkuškový formát „3+X“ byl reakcí na to, že volitelné moduly systému „3+2“ obsahovaly pouze dva předměty, netestovaly tudíž studenty z dostatečně širokého spektra vědomostí. Ve formátu „3+X“ označuje číslo 3 stále stejnou trojici povinných předmětů, u X ovšem dochází oproti původnímu systému ke změně. Stále je zde zachováno rozdělení na dva moduly: humanitní (*wenke zonghe* 文科综合) a přírodovědný (*like zonghe* 理科综合), pod ty už ovšem nespádají pouze dva předměty, nýbrž tři. U modulu humanitního se jedná o politiku, dějiny a geografii,

62 SICHTA, Adam. 2008: 64

63 **Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao)**. 2009: 10

64 Nejčastěji zkoušeným cizím jazykem je v Číně angličtina, k dispozici jsou u *gaokao* nicméně i zkoušky z japonštiny, němčiny, francouzštiny, ruštiny a španělštiny. (zdroj poznámky: **Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao)**. 2009: 25)

65 SICHTA, Adam. 2008: 62

přírodovědný modul testuje fyziku, chemii a biologii. Systém „3+X“ je v Číně považován za nejvyzrálejší a nejuznávanější ze všech existujících systémů *gaokao*⁶⁶, a proto jej využívá valná většina čínských správních celků. Jmenovitě se jedná o Peking 北京, Tianjin 天津, Hebei 河北, Liaoning 辽宁, Jilin 吉林, Heilongjiang 黑龙江, Anhui 安徽, Fujian 福建, Guangdong, Jiangxi 江西, Henan 河南, Hubei 湖北, Hunan 湖南, Shanxi 山西, Sichuan 四川, Guizhou 贵州, Yunnan 云南, Shaanxi 陕西, Chongqing 重庆, Gansu 甘肃, Qinghai 青海, Vnitřní Mongolsko 内蒙古, Guangxi 广西, Ningxia 宁夏, Xinjiang 新疆 a Tibet 西藏.

Systémy zkoušek *gaokao*, které využívají zbývající provincie, se zpravidla od formátu „3+X“ odlišují jen okrajově a tento formát doplňují vlastním speciálním modulem (jedná se o provincie Zhejiang 浙江, Shandong 山东, Jiangsu 江苏 a Hainan 海南). Existují nicméně informace, že by v horizontu několika let mělo dojít k zavedení systému „3+X“ i v těchto provinciích.⁶⁷ Velmi zajímavou výjimku tvoří systém zkoušek v Shanghaji 上海, kde je formát nazýván „3+1“. Tři povinné předměty zde rovněž zůstávají beze změny, číslo 1 pak reprezentuje souhrnnou zkoušku z politiky, dějin, geografie, fyziky, chemie a biologie. Tento zkouškový formát činí ze Shanghaie jediný čínský region, kde si studenti nemohou u *gaokao* vybrat úžeji zaměřený modul a naopak je od nich očekáváno všestranné vzdělání bez ohledu na to, jakou akademickou dráhu si v budoucnu hodlají zvolit.⁶⁸

Datum konání *gaokao* je po celé Číně jednotné – každým rokem se zkoušky odehrávají sedmého a osmého června. Předpokladem pro účast u zkoušky je ukončení středoškolského vzdělání závěrečnou zkouškou *huikao* 会考 (o středních školách v ČLR podrobněji v následující kapitole), bezúhonnost a trvalé bydliště (*hukou* 户口) v provincii, kde uchazeč hodlá zkoušku skládat. Od roku 2001 neexistují žádná omezení stran věku, rodinného stavu ani počtu účastí u zkoušky, výjimečně se tedy lze setkat i s osobami v pokročilém věku, které se již poněkolkáté snaží na univerzitu probojovat.⁶⁹ Lidé splňující

66 **Gaokao**. Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/8093.htm>

67 tamtéž

68 tamtéž

69 CHEN, David. 2004: 27

výše uvedené podmínky si ve své přihlášce mohou zvolit až šest oborů na čtyřech různých vysokých školách. Vysoké školy se v Číně dělí do tří kategorií s různě nastavenými bodovými hranicemi pro přijetí,⁷⁰ je proto nezbytné dobře odhadnout vlastní možnosti a na jejich základě školu zvolit.

Zkouška formátu „3+X“ je rozdělena do čtyř bloků: první den se v čase 09:00-11:30 koná zkouška z čínštiny, v 15:00-17:00 z matematiky. Druhý den se ve stejných časových slotech odehrávají zkoušky z volitelného modulu a z cizího jazyka. Větší část testů sestává z tzv. „multiple choice“ otázek, tedy z otázek umožňujících volbu jedné z několika nabízených odpovědí, druhou nejčastější variantou jsou otázky vyžadující krátkou psanou odpověď. Ty jsou v rámci objektivitu vyhodnocovány dvěma různými členy komise, a pokud je po jejich vyhodnocení rozptýl celkového skóre testu větší než pět bodů (přičemž maximální možné skóre je 750 bodů), vyhodnotí test ještě třetí člen komise.⁷¹ Tato opatrnost je důkazem toho, jak vysoká důležitost je zkouškám *gaokao* přisuzována. Bezpečnostní opatření dokonce zacházejí tak daleko, že si účastníci na místo konání zkoušek nemohou brát vlastní lahve s vodou ani papírové kapesníky, okna i dveře budov hostících zkoušky jsou zapečetěny a dozor je do jednotlivých tříd přidělen až tesně před zahájením zkoušení, aby nedošlo k podplácení.⁷² To lze chápat jako paralelu s úřednickými zkouškami *keju*, v jejichž průběhu byli účastníci uzavřeni v izolovaných celách a stráž na ně dohlížela z věží, kolem areálu byly navíc vysázeny trnité keře.

3.3 Proces přípravy na účast u zkoušek *gaokao*

3.3.1 Primární a sekundární vzdělávání v ČLR

V úvodní části této kapitoly je nezbytné se nejprve seznámit se strukturou současného vzdělávacího systému v ČLR. V Číně existuje systém devítileté povinné školní

70 První kategorií jsou prestižní univerzity zařazené do Projektu 211 a Projektu 985, celkově se jedná o pouhých cca 100 univerzit v celé Číně. Druhou kategorií jsou univerzity provinční úrovně a kategorii třetí tvoří soukromé vysoké školy a vyšší odborné školy.

71 **Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao)**. 2009: 26

72 YU Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 22

docházky a rozvržen je do dvou bloků. Prvním z nich je šestiletá základní škola (*xiaoxue* 小学), do které děti zpravidla nastupují v sedmi letech a absolvují ji ve věku třinácti let. Na *xiaoxue* posléze navazuje druhý blok povinné školní docházky, a sice první stupeň střední školy (*chuzhong* 初中), který navštěvují tři roky. Po absolvování *chuzhong*, tedy ve věku šestnácti let, má student dvě možnosti – tu první představuje ukončení studia; druhou, obvyklejší alternativou je pak pokračování školní docházky v dalším, tříletém středoškolském bloku.⁷³

Pakliže student zvolí druhou možnost, čeká ho první z řady zkoušek, které mají rozhodnout o jeho budoucí životní dráze. Na základě výsledků z přijímací zkoušky, kterou žáci skládají okamžitě po ukončení základního vzdělání, je rozhodnuto, na jakém typu instituce sekundárního vzdělávání bude student ve svých studiích pokračovat. První možností je druhý stupeň střední školy, tedy tzv. *gaoji zhongxue* 高级中学 (dále pouze zkráceně *gaozhong* 高中), určený především k přípravě na zkoušky *gaokao*. V případě, že student netouží po absolvování střední školy pokračovat účastí u *gaokao* a studiem na univerzitě, naskýtají se mu dvě jiné možnosti. První z nich je studium na *jixiao* 技校, tedy technicky orientované střední škole, a druhou pak studium na instituci zvané *zhixiao* 职校, kterou lze chápat jako ekvivalent středního odborného učiliště. Jelikož kurikulum dvou výše zmíněných typů středních škol není uzpůsobeno přípravě na *gaokao*, jejich studenti zřídka mají ambice účastnit se přijímacích zkoušek na univerzity.⁷⁴ Neexistují sice žádná pravidla, která by jim účast zakazovala, jejich šance na úspěch by nicméně byly mizivé. Z tohoto důvodu jsou pro nás tyto dva typy středních škol irelevantní a v dalších částech této práce se budeme zabývat pouze studenty institucí *gaozhong*.

3.3.2 Vzdělávací systém orientovaný na zkoušky

Britský sociolog Ronald Dore, kritik patologického podřizování vzdělávání zkouškovým systémům, tvrdí, že „v rozvojových zemích, v nichž přijímací zkoušky na vysoké školy plní funkci propustky k relativně malému počtu privilegovaných zaměstnání v civilních službách a moderním sektoru, se celý vzdělávací systém nevyhnutelně orientuje

⁷³ BRANDENBURG, Uwe. 2007: 6

⁷⁴ BRANDENBURG, Uwe. 2007: 7

na přijímací zkoušky.⁷⁵ Dore je dále toho názoru, že výsledkem takovéto orientace je mechanická metoda studia, která nemá téměř žádnou hodnotu, a to jak pro ty, kteří u zkoušky neuspějí, tak ani ty, kteří úspěch zaznamenají. Domnívá se rovněž, že chorobné zaměření na přijímací zkoušky zabraňuje skutečnému učení a znehodnocuje praktickou aplikaci znalostí. Společenský tlak vzniklý soupeřením u těchto zkoušek navíc vede k tendencím zanedbávat základní vzdělání ve prospěch vzdělání elitního.⁷⁶

V souladu s Doreovým tvrzením můžeme zpozorovat, že ačkoliv nejintenzivnější etapa přípravy na *gaokao* zpravidla začíná až ve třetím ročníku střední školy, již nejmladší ročníky základních škol se v Číně podřizují požadavkům přípravy na nejrůznější druhy testů, které budou žáky v průběhu jejich akademického života čekat. Už na základních školách jsou tedy žáci nuceni skládat své první zkoušky, které svou strukturou simulují *gaokao* - zkoušku, která je čeká až za více než deset let. Za takovýchto okolností lze říci, že se z dětí stávají otroci vzdělávacího systému, kteří pouze plní funkci „automatů na testy.“⁷⁷ Studium materiálů určených k úspěšnému absolvování zkoušek probíhá v Číně velmi oblíbenou a rozšířenou metodou tzv. „vykrmování kachny“ (*tian yazi* 填鸭子).⁷⁸ Jedná se o strategii výuky založenou čistě na memorování velkého množství informací, a to informací poměrně obskurních a jen stěží uplatnitelných v praxi. Tato metoda výuky nevyhnutelně vede k fádnosti studia a nemálo studentů si právě kvůli ní vybuduje odpor ke vzdělávání.⁷⁹

Vykrmování kachny se ve vztahu k přípravě na *gaokao* jeví jako paralela poměrně přiléhavá. Stejně jako kachny z aktu vykrmení nijak neprofitují, jelikož ve většině případů vede k jejich zabítí a sněžení, můžeme i v souvislosti s čínským vzdělávacím systémem dospět k závěru, že studenti trpí přemírou informací a aktivit, jimiž jsou „krmeni“. Situace ve výuce na čínských základních školách již byla popsána, na tomto místě je ovšem nutno dodat, že vzdělávací proces čínských žáků zdaleka nekončí ve školní učebně. Čínskou domácnost je v tomto ohledu možné nazvat „druhou učebnou“, jelikož velká část rodičů je

75 DORE, Ronald. 1997: 82

76 tamtéž

77 SICHTA, Adam. 2008: 13

78 SICHTA, Adam. 2008: 69

79 ZHU Muju. 1999: 236

toho názoru, že pro důslednou přípravu ke zkouškám je pouhá školní výuka nepostačující.⁸⁰ Z tohoto důvodu rodiče svým dětem zajišťují *buke* 补课, neboli doplňkovou výuku, jejímž smyslem je pod vedením lektora dále rozšiřovat vědomosti nabyté ve školní lavici. Konání extrakurikulárních aktivit, jichž se děti účastní, se ovšem neomezuje pouze na jejich domácí zázemí. Žáci se na pravidelné bázi účastní také nejrůznějších soutěží a volnočasových sportovních či kreativních kurzů. Primárním účelem těchto kurzů, ač se to tak na první pohled nemusí zdát, je opět zvýšit pravděpodobnost přijetí na vysokou školu. Některé univerzity totiž přihlížejí i k mimoškolním aktivitám uchazečů a nadaným sportovcům či umělcům přidávají k výslednému skóre u *gaokao* ještě několik desítek bodů navíc nebo pro ně vymezují speciální kvóty.⁸¹

3.3.3 Paralely mezi přípravou na *gaokao* a *keju*

Výše citovaný spis sociologa Ronalda Dorea „The Diploma Disease“ byl poprvé vydán roku 1976, je tedy až s podivem, do jaké míry odpovídá jeho popis jevu zvanému *yingshi jiaoyu* 应试教育, tedy vzdělávání zacílenému na zkoušky, nejen situaci v čínském vzdělávání ve 21. století, ale i stovkám let starého systému *keju*. V kapitole 2.3 jsme se seznámili s tím, jakým způsobem a v jakých fázích probíhalo studium zaměřené na absolvování zkoušek *keju*. Stejně jako v současné době započala příprava na zkoušku již ve velmi raném věku, a to mezi sedmým a osmým rokem života.

Dalším z pojití mezi zkouškami *keju* a *gaokao* byla metoda výuky založená v první řadě na doslovném memorování studijních materiálů. Zatímco v případě *keju* se jednalo o memoraci konfuciánské literatury, jež měla zaručit ideologickou uniformitu úřednického aparátu a prosadit konfuciánský morální kód ve společnosti, v současné době jsou touto metodou vyučovány předměty jako cizí jazyk či matematika, což se v moderní době rozhodně nejeví prakticky.⁸² Existence memorování jakožto primárního způsobu výuky je ovšem podle April Rabkin i v současné době opodstatněná. „*Gaokao* odměňuje specifický typ studentů – studenty se silnou pamětí, malou představivostí a bez touhy

80 tamtéž

81 tamtéž

82 *Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao)*. 2009: 21

zpochybňovat autority. (...) Standardizovaná podoba testu, který je založený na permanentním mechanickém memorování informací, vede ke standardizovanému myšlení a neponechává sebemenší prostor pro hlubší uvažování.⁸³ Nepřetržité zaneprázdnění studiem tedy ve výsledku produkuje generace uniformně smýšlejících lidí. Jak je z tohoto patrné, podle Rabkin se za zjevnou funcí *gaokao* i *keju*, tedy za výběrem talentů, latentně nachází snaha o omezení kritického myšlení a zpochybňování autorit.

3.3.4 Studium na *gaozhong*

Přestože již v průběhu prvních let povinné školní docházky se výuka výrazně orientuje na memorování a následné testování nabytých znalostí skrze simulace *gaokao*, stěžejní přípravnou fází představuje až tříleté studium na *gaozhong*. Tyto školy se v zásadě dají rozdělit do dvou kategorií: obyčejné a klíčové. Klíčové školy (*zhongdian xuexiao* 重点学校) se vůči obyčejným vymezují tím, že disponují vysoce kvalifikovaným personálem, který má na svém kontě vysoký počet úspěšných kandidátů u přijímacích zkoušek.⁸⁴ Těmto školám se dostává uznání od lokálních autorit spravujících vzdělávací instituce v dané oblasti, a to ve formě finančních i materiálních příspěvků. Tímto se klíčové školy dostávají do ještě výhodnějšího postavení než školy zbylé, mezi rodiči tudíž vzniká enormní zájem o zajištění místa pro svého potomka právě v některé z těchto škol.⁸⁵

Vzhledem k tomu, že i pro postup na jakoukoliv střední školu je v Číně zapotřebí složit přijímací zkoušky, bez nadsázky se dá říci, že přijímací zkouška v této fázi může o budoucnosti studenta rozhodnout stejně jako výsledek zkoušky *gaokao*. Mezi čínskou veřejností navíc existuje přesvědčení, že přijetí na klíčovou školu *gaozhong* je ekvivalentem přijetí na elitní univerzitu. Je proto pochopitelné, že už v otázce přijetí na střední školu vyvíjejí rodiče na své potomky velký nátlak a očekávají od nich podání vysokého výkonu.⁸⁶ Klíčové střední školy v přijímacím řízení na uchazeče kladou vyšší nároky než školy běžné a v případě, že student nesložil přijímací zkoušku a na *gaozhong* nebyl přijat, se jeho rodiče nezdráhají uchýlovat k alternativním metodám, jako jsou

83 RABKIN, April. 2011: 95, 126

84 COCKAIN, Alex. 2011: 106

85 LI, Lanqing. 2004: 337

86 ZHU Muju. 1999: 236

podplácení nebo využívání konexí⁸⁷ – tedy přesně těch metod, které podkopávají principy meritokracie, jež mají čínské zkouškové systémy za úkol zachovat.

Úspěšní uchazeči po vstupu na *gaozhong* zažívají nejnáročnější studijní dril za celý svůj dosavadní život. Studenti jsou zde rozděleni do tříd po čtyřiceti až padesáti a v těchto poměrně početných kolektivech absolvují po celé tři roky veškerou výuku společně. Prostředí tříd v *gaozhong* je specifické tím, že zde dochází k vysoké polarizaci mezilidských vztahů. Zejména v případech, kdy se jedná o školy internátní, dochází k výraznému utužování vztahů v kolektivech tříd. To je posíleno hlavně tím, že zde spolužáci procházejí velmi stresovým životním obdobím, a tudíž si vzájemně musejí být oporou.⁸⁸ Na druhou stranu ovšem platí, že v každé třídě, nehledě na vzájemné vztahy, dochází ke konkurenčním bojům. Ty jsou zapříčiněny dvěma faktory – podobou kurikula a metodou přístupu vyučujících.

Jak již bylo předestřeno výše, velká část studijních osnov na čínských školách sestává z psaní testů určených jako trénink k přijímacím zkouškám. To platí o všech úrovních primárního i sekundárního vzdělávání, nejvíce je ovšem na výkon u písemných testů brán zřetel v *gaozhong*. Neexistují zde prakticky žádná jiná kritéria hodnocení studentů, než jakého skóre dosáhli v dílčích testech psaných v průběhu celých tří let.⁸⁹ Každá třída si navíc vede nástěnku s rozpisem celkových skóre, která student průběžně získal, a na základě těchto údajů jsou studenti následně veřejně uspořádáni do seznamu od nejlepších po nejhorší. V každé třídě se následkem tohoto stylu hodnocení vyprofilují skupiny tzv. „vítězů a poražených“.⁹⁰ Kategorizace na „vítěze a poražené“ má přitom přímý vliv na to, jak je se studenty v průběhu výuky zacházeno.

3.3.5 „Vítězové a poražení“

Wang Yimin během svého terénního výzkumu na jedné ze středních škol *gaozhong* v okrese Huining v provincii Gansu zpozoroval, že v každé ze tříd, jichž se jeho

⁸⁷ SICHTA, Adam. 2008: 43

⁸⁸ COCKAIN, Alex. 2011: 115

⁸⁹ WANG Yimin. 2010: 83

⁹⁰ tamtéž

výzkum dotknul, učitelé v průběhu vyučovacích hodin aktivně spolupracovali jen s hrstkou vybraných studentů, přičemž zbylá část třídy učitelem téměř nikdy oslovena nebyla.⁹¹ Ne náhodou byla úzká skupina žáků, většinou po pěti až desíti členech, totožná se seznamem studentů, kteří u testů dosahovali nejlepších výsledků. Tato situace se zdaleka neomezuje na jednu konkrétní školu, která byla předmětem Wangova bádání. Naopak k tomuto „třídění“ studentů a následné selekci těch, kteří vyučujícímu stojí za pozornost, dochází na valné většině středních škol.⁹² Toto jednání je zapříčiněno existencí systému odměňování středoškolských vyučujících, který stojí na jednom jediném pilíři, a tím je počet studentů, kteří pod vedením daného učitele uspějí u zkoušky *gaokao*.⁹³

Jak již bylo řečeno, klíčové školy svého statutu dosahují tím, že produkují více úspěšných kandidátů univerzitních přijímacích zkoušek než školy zbylé. Pokud škola touží po tom status klíčové školy získat nebo pokud jej již má a pouze si jej snaží udržet, nezbyvá jí, než v tomto ohledu spoléhat na své zaměstnance, od jejichž činnosti se odvíjí, kolik studentů u *gaokao* uspěje. Ideální motivací, jak učitele podporovat ve snaze o dosažení co možná nejvyššího poměru studentů úspěšných u *gaokao*, je finanční odměna.⁹⁴ V praxi to znamená, že vyučující, kteří chtějí tuto odměnu získat, se snaží ve třídách vytipovat prostřednictvím průběžných testů ty jedince, u nichž existuje potenciál u přijímacích zkoušek na univerzitu uspět. Učitelé jsou toho názoru, že pokud by svou pozornost rozptýlili mezi všech téměř padesát žáků ve třídě, tedy i mezi ty méně perspektivní z hlediska úspěšnosti u zkoušek, poškodili by tím šance nadanějších žáků a tím pádem i své vlastní.⁹⁵

Jak je tedy z výše uvedeného patrné, větší část osazenstva tříd je ve vyučovacích hodinách ignorována. Tento jev, jak se z Wangovy práce zdá, je méně zdatnými studenty i jejich rodiči přijímán s pochopením. V rozhovoru s jedním z těchto studentů vychází najevo, že je tento systém výuky obecně vnímán jako spravedlivý. „Občas se cítím frustrovaný, ale ve skutečnosti si nemám na co stěžovat. Můj den jednou přijde, pokud

91 tamtéž

92 ANDREAS, Joel. 2004: 11

93 SICHTA, Adam. 2008: 16

94 ANDREAS, Joel. 2004: 39

95 WANG Yimin. 2010: 81

budu tvrdě studovat... Je to vlastně moje vina. Jsem líný a často jsem nestudoval, když jsem měl.⁹⁶ Pro pořádek je na tomto místě potřeba uvést, co přesně je na čínské střední škole vnímáno jako lenost.

Typický školní den začíná na internátu *gaozhong* v okrese Huining probuzením ve čtyři hodiny ráno, přičemž kontrola již ve 4:30 zjišťuje, zda jsou skutečně všichni vzhůru. Studiu se žáci školy věnují od těchto brzkých ranních hodin až do jedenácti hodin večer, kdy je povoleno jít spát. Někteří žáci si ovšem nemohou odpustit hodinu samostudia navíc a usínají až o půlnoci. Tento denní režim se netýká pouze všedních dnů, ale i víkendů.⁹⁷ Za líného studenta je potom považován každý, kdo není schopen toto pracovní nasazení vydržet a nestuduje nepřetržitě celý den. Studenti, kteří do této podmnožiny patří, potom mají zákonitě horší výsledky v testech, což vede k tomu, že je učitelé ignorují. Studenti tak propadají skepsi a ztrácejí sebedůvěru, čímž vzniká bludný kruh, ze kterého takřka není cesty ven.

3.3.6 Vliv zkoušek na psychiku studentů

Jak již bylo naznačeno, běžný školní den žáka *gaozhong* je až dvacet hodin dlouhý, nemělo by tedy být překvapením, že si tvrdá práce a odříkání na studentech vybírají svou daň, a tou je jejich zhoršený psychický stav. Jako sonda umožňující důkladnější poznání toho, jak se příprava na přijímací zkoušky podepisuje na psychice žáků středních škol, nám může posloužit článek Cao Zhaojuna. Tento článek je výstupem dotazníkového šetření provedeného roku 2005 mezi studenty nejmenované školy *gaozhong* na konci prvního pololetí třetího, tedy posledního ročníku.

Z celkového počtu 539 respondentů byly u naprosté většiny zjištěny příznaky duševních poruch či negativních psychických jevů; v některých případech byly výsledné hodnoty vysoce alarmující. Co se týče jednotlivých psychických poruch a jevů, k jejichž výskytu mezi studenty došlo, dominovala zejména deprese, kterou trpělo 355 studentů, tedy 65,86 % všech respondentů. Na nejvyšších příčkách se dále umístily přecitlivělost v

96 WANG Yimin. 2010: 82

97 WANG Yimin. 2010: 80

mezilidských vztazích (65,12 % respondentů), panika (63,45 % respondentů) a pocity úzkosti (62,15 % respondentů). Padesátiprocentní hranici dále překročily obsedantně kompulzivní porucha, hostilita či somatické poruchy způsobené stresem jako žaludeční nevolnost či problémy s dýcháním.⁹⁸

Ve druhé části šetření Cao Zhaojun pátral po hlavních příčinách těchto poruch. Zásadním problémem studentů se jeví být neschopnost efektivní organizace času – 89 % respondentů odpovědělo, že z důvodu velkého množství domácích úkolů nemají čas si opětovně projít již probrané učivo, a 84 % se domnívá, že počet cvičení zadávaných vyučujícími je příliš vysoký a z tohoto důvodu je nestíhají. Více než třetina respondentů, konkrétně 38 %, propadá beznaději při pomyslení, že jejich spolužáci dosáhnou v testech lepších výsledků než oni samotní. Tato obava souvisí s tím, že na sebe studenti pod tlakem rodiny kladou příliš vysoké nároky a vlastní studijní výsledky hodnotí srovnáváním s výsledky lepších spolužáků, nikoliv s vlastními výsledky dosaženými v minulosti, a to nevyhnutelně vede k deziluzím a ztrátě sebevědomí.⁹⁹

Ačkoliv nedisponujeme podrobnými záznamy o tom, jakými konkrétními duševními poruchami trpěli účastníci zkoušek *keju*, z historických dokumentů můžeme usoudit, že nebyly nepodobné těm, se kterými se studenti potýkají v současnosti. Dobrým vodítkem pro nás může být příklad Huang Chaa, jehož frustrace z neúspěchu u zkoušek *keju* téměř položila na lopatky vládu dynastie Tang. Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.5, podle Elmana se stres v Číně stal neodmyslitelnou součástí studia a přirozeným atributem vzdělávání, jen těžko si tudíž lze představit, že by v této věci v dohledné době došlo k výraznější změně.

3.4 Funkce zkoušek *gaokao* v současné čínské společnosti

Jedním z nejznámějších čínských lidových rčení (*suyu* 俗语) je věta *Bu dao changcheng fei haohan* 不到长城非好汉, v českém překladu „Kdo nebyl na Velké čínské zdi, není správný chlap.“ Tato proslulá věta ovšem v posledních několika dekádách nabyla

⁹⁸ CAO Zhaojun. 2005: 2

⁹⁹ CAO Zhaojun. 2005: 3

poněkud odlišného znění, a to zejména mezi mladou generací. Moderní verzi tohoto rčení je *Bu jing gaokao fei haohan* 不经高考非好汉, přeložit ji lze následovně: „Kdo neprošel zkouškami *gaokao*, není správný chlap.“¹⁰⁰ Účast u zkoušek *gaokao*, ať už jsou jakkoliv náročné a příprava na ně jakkoliv nepříjemná, se mezi mladou čínskou generací stala do značné míry otázkou cti a předpokladem zachování si tváře, v čínské společnosti výsostně důležitého konceptu. Tyto zkoušky zároveň naprostá většina Číňanů vnímá jako jeden z vrcholů života a nevyužití možnosti zúčastnit se jich by považovali za zavržení šance posunout se výše na společenském žebříčku.¹⁰¹ Ve společnosti, kde zkouškové systémy sehrávají takto důležitou roli, by neúčast jedince rovněž vedla k pocitu ostrakizace mezi svými vrstevníky.¹⁰²

3.4.1 Pozůstatek tradiční společnosti v dnešní Číně

V první kapitole této práce bylo pojednáno o roli vzdělání v čínském kulturním prostředí, a jak je z jejího obsahu patrné, příběhy, které se v čínské společnosti po staletí tradují, mají za cíl vyvolat ve studentech neodolatelnou touhu po studiu. O čem samotná existence těchto příběhů a urgentní snaha rodičů přimět své potomky ke svědomitému studiu svědčí? Podle Zhu Muju 朱慕菊, ředitelky Oddělení pro základní vzdělávání Ministerstva školství Čínské lidové republiky, lze tuto honbu za co nejvyšším vzděláním vysvětlit tak, že čínská společnost je z historického hlediska společností zemědělskou. Ve společnosti, jejíž ekonomika závisí na zemědělské činnosti, tvoří základní jednotku nikoliv jedinec, ale rodina – na té závisí přežití jedince. Zájmy rodiny rovněž vstupovaly v čínské feudální společnosti do popředí, jelikož ve feudálních společnostech je věnována velká pozornost rodinnému statutu a rozdělování jednotlivých rodin do kast. Pakliže rodině záleželo na udržení vysokého společenského statutu, anebo usilovala o získání statutu vyššího, vždy byl v jejím nejlepším zájmu úspěch potomků. Z tohoto důvodu rodiče dbali na osobnost, dovednosti a kariéru svých dětí. Nedílnou součástí nabytí kvalitních dovedností a vážené profese bylo pochopitelně vzdělání.¹⁰³

100COCKAIN, Alex. 2011: 116

101JING Xiaolei. 2007: 28

102COCKAIN, Alex. 2011: 115

103ZHU Muju. 1999: 234

Jak je již uvedeno v kapitole 2.1, rodiny úspěšných absolventů zkoušek *keju* mohly kromě vysokého společenského postavení a posílení lokální autority také požívat určitých právních a daňových výhod. Moderní čínská společnost je samozřejmě diametrálně odlišná od společnosti tradiční – lze ji jen stěží označit za primárně zemědělskou a feudální, žádné přímé daňové ani právní výhody již rodinám z úspěšné účasti potomků u zkoušek neplynou. Můžeme nicméně konstatovat, že jisté kulturní artefakty, jejichž zárodky pocházejí právě z tradiční společenské struktury, lze v Číně pozorovat i v současnosti. To je patrné mimo jiné i na tom, jakou míru rodiče přisuzují důležitosti úspěchu potomků u zkoušek *gaokao* a z nich plynoucímu postupu na kvalitní univerzitu.

3.4.2 Postoj rodiny ke vzdělání potomků

Z průzkumu pořádaného roku 1996 vychází najevo, že rodiče ve svých prioritách kladou na první místo studijní výsledky svých dětí, na druhém místě následuje jejich zdraví a až na třetí příčce se umísťuje jejich morální charakter.¹⁰⁴ Je bezesporu diskutabilní, do jaké míry odrážejí výsledky z téměř dvou desetiletí starého průzkumu současnou situaci ve věci priorit čínských rodičů, můžeme nicméně usoudit, že u stovky let přežívajících žebříčků hodnot jen těžko může dojít k zásadnímu posunu během necelých dvou desítek let. Tomuto faktu rovněž nahrávají výsledky šetření Ministerstva školství ČLR, tentokrát z roku 2003, jež si kladlo za cíl zmapovat průměrné výdaje čínských domácností. Podle tohoto průzkumu činily průměrné výlohy na vzdělání 12,3 % ročního rozpočtu domácností. S tímto výsledkem výdaje na vzdělání předčily výdaje na bydlení a ošacení a umístily se na celkovém druhém místě, překonaly je pouze poplatky za stravu.¹⁰⁵ Z výsledků těchto průzkumů lze vyvodit, že vzdělání je čínskými rodiči kladeno na první místa hodnotových žebříčků, a tomu také odpovídají vysoké požadavky, které čínští rodiče kladou na své potomky.

Důvodem, proč jsou požadavky čínských rodičů vůči dětem tak vysoké, není pouze touha po dosažení vyššího společenského statutu. Jedním ze styčných bodů tradiční a moderní čínské společnosti je konfuciánská morálka, jejíž nedílnou součástí je princip

104HU Rong, 1996: 36

105YU Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 18

synovské oddanosti *xiao* 孝. Manifestací synovské oddanosti jsou mimojiné i studijní úspěchy potomků (nejen synů, jak by z překladu výrazu *xiao* mohlo vyplývat). Jak již bylo řečeno výše, výsledky studia jsou v Číně tradičně úzce spjaty nejen s tím, jak společnost vnímá samotného jedince, jeho výsledky především do značné míry reflektují situaci v jeho rodině.¹⁰⁶ V souvislosti s konfuciánskou morálkou z toho vyplývá, že akademické úspěchy potomků jsou přímým projevem synovské oddanosti, přičemž neúspěch potomků v procesu vzdělávání může vést až ke stigmatizaci celé domácnosti a ke ztrátě tváře, čehož se každá rodina touží vyvarovat. Jak koneckonců praví dvě známá čínská čtyřslabičná spojení *chengyu* 成语, rodiče touží být svědky toho, jak se z jejich syna stane drak (*wang zi cheng long* 望子成龙) a z dcery fénix (*wang nü cheng feng* 望女成凤).¹⁰⁷ Konfuciánský kodex správného jednání synům i dcerám nařizuje tato očekávání naplnit. Získání vysokého skóre u zkoušky *gaokao* ve výsledku vede k pocitu hrdosti nejen mezi rodinnými příslušníky, ale i mezi členy širší komunity, která úspěšného kandidáta obklopuje.¹⁰⁸

3.4.3 *Gaokao* jako nástroj k dosažení meritokracie

Jeden z hlavních důvodů, proč je postavení zkoušek *gaokao* v čínské společnosti tak význačné, je úzce spjat s významem úřednických zkoušek *keju*, tedy se zničením nepotismu a zabezpečením meritokracie.¹⁰⁹ Jak bylo uvedeno v kapitole 2.2, prvotním impulzem pro založení systému úřednických zkoušek byla snaha centrální vlády dynastie Sui podmanit si aristokratické rody, jejichž moc v menších územních celcích přesahovala autoritu centrální vlády. S tím souviselo úsilí dosadit do úřednických funkcí osoby nikoliv na základě příbuznosti či konexí, nýbrž na základě schopností.

Ačkoliv je primárním účelem zkoušek *gaokao* vyhledat nejtalentovanější studenty pro postup do vyšší etapy vzdělávání, nikoliv přímá rekrutace nadaných jedinců do státní správy, jako tomu bylo u *keju*, principiálně zde dochází k takřka identickému procesu. Tímto procesem je prověření adeptů skrze nekompromisní zkuškový systém a jejich

106SICHTA, Adam. 2008: 12

107COCKAIN, Alex. 2011: 105

108SICHTA, Adam. 2008: 10

109XU Ping. 2012: 23

následná užší selekce. Metoda výběru talentu skrze vysoce kompetitivní zkoušky je v Číně natolik vžitým a nezpochybnitelným konceptem, že ani nejrůznější kontroverzní aspekty systémů *keju* a *gaokao* nevedou ke snaze radikálně změnit formát současné podoby přijímacích zkoušek na univerzity. Jak naznačují výsledky průzkumu veřejného mínění Ministerstva školství ČLR z roku 2008, 77,4 % zúčastněných respondentů se domnívá, že *gaokao* je nejlepší možná metoda selekce nadaných studentů, jejichž následná participace na státní správě má vést k meritokracii.¹¹⁰

3.4.4 *Gaokao* jako prostředek vzestupu na společenském žebříčku

Ze stejného průzkumu vyplývá též přesvědčení naprosté většiny respondentů, konkrétně 89,6 %, o tom, že úspěch u *gaokao* představuje příležitost, jak zcela změnit svůj život. 65 % se dokonce domnívá, že dostatečně vysoké skóre u těchto zkoušek je jedinou možností v průběhu celého života, jak svůj osud změnit k lepšímu. Nemělo by být překvapením, že většina jedinců s tímto názorem pochází z chudších poměrů.¹¹¹ Toto přesvědčení o jedinečnosti zkoušek *gaokao* jakožto stupínku k lepším životním poměrům je další z řady paralel se zkouškou *keju*. Zatímco většina odborných prací z per čínských autorů zabývajících se *keju* nadále trvá na tom, že tyto zkoušky byly exkluzivní možností postupovat vzhůru na společenském žebříčku,¹¹² Benjamin Elman, jak již bylo uvedeno v kapitole 2.1, je právem opačného názoru. Zkoušky podle něj představovaly možnost vzestupu na společenském žebříčku jen marginálně. Vzhledem k vysoké lingvistické náročnosti zkoušek a nutnosti mnohaletého studia klasických textů nebylo úspěšné absolvování úřednické zkoušky příliš reálné pro chudé vrstvy obyvatelstva.

V kontrastu se zkouškami *keju* je možné o systému *gaokao* konstatovat, že je v tomto ohledu výrazně spravedlivější a že i členům chudších vrstev čínské společnosti nabízí reálnou šanci se zkoušek účastnit a úspěšně je složit. To je dáno především tím, že v současné Číně, na rozdíl od Číny imperiální, existuje devítiletá povinná školní docházka, která i ty nejchudší vybavuje znalostmi potřebnými pro postup na školu *gaozhong*.¹¹³

¹¹⁰SICHTA, Adam. 2008: 67

¹¹¹tamtéž

¹¹²ZHENG Ruoling a CHEN Weifeng. 2013: 147

¹¹³BRANDENBURG, Uwe. 2007: 6

Vzhledem k tomu, že chudší část obyvatelstva cítí silnější potřebu posunout se na společenském žebříčku výše, vzdělávání v institucích *gaozhong* a následná účast u *gaokao* představují silné motivační prvky, které ženou kupředu pracovní morálku v chudších oblastech Číny.¹¹⁴

Avšak stejně jako tomu bylo u úřednických zkoušek, je možnost zcela vyrovnaného konkurenčního boje mezi studenty pocházejícími ze všech čínských společenských vrstev pouze těžko realizovatelnou, až utopickou představou. To je dáno především tím, že mezi kvalitou vzdělávání v bohatých a chudých částech Číny zeje poměrně hluboká propast. Vzhledem k tomu, že bohaté školy *gaozhong* mohou lépe finančně ohodnotit kvalitnější vyučující a financovat modernější studijní materiály, dochází zejména na chudém venkově k odlivu kvalifikovaných učitelů do měst,¹¹⁵ což zapříčiňuje nižší konkurenceschopnost studentů z těchto oblastí v boji o místa na prestižních univerzitách.¹¹⁶ Tento fakt čínská vláda kompenzuje zaváděním nejrůznějších nástrojů pozitivní diskriminace neprivilegovaných obyvatel a národnostních menšin, jako jsou speciální univerzitní kvóty vymezené těmto studentům nebo snižování hranic pro přijetí na vysokou školu v autonomních oblastech. Jedná se nicméně o opatření kvantitativní, nikoliv kvalitativní, k žádným zásadním pozitivním změnám v obsahu kurikula zde tedy nedochází.¹¹⁷

Dalším faktorem, který znevýhodňuje studenty z jistých čínských regionů, jsou bodové hranice přijetí na univerzity. Pro provincie a města pod ústřední správou, která disponují větším množstvím univerzit *per capita*, je jednodušší uspokojit poptávku čerstvých absolventů *gaozhong*, hranice pro přijetí na univerzity jsou zde proto relativně

114SICHTA, Adam. 2008: 29

115ANDREAS, Joel. 2004: 39

116To, že úroveň vzdělanosti je v chudších čínských provinciích nižší, je všeobecně platný fakt, existují nicméně i výjimky. Jako pravděpodobně nejkřiklavější příklad takovéto výjimky lze uvést tzv. „okres *gaokao*“. Jedná se o okres Huining 会宁, jeden z nejchudších okresů už tak chudé severozápadní provincie Gansu. Tento okres vstoupil do povědomí čínské veřejnosti poté, co jeho školy během několika let vyprodukovaly překvapivě vysoký počet tzv. *gaokao zhuangyuan* 高考状元, čili účastníků *gaokao* s nejvyšším výsledným skóre v celé provincii. Tohoto výsledku bylo dosaženo prostřednictvím velmi tvrdého studijního drilu. (zdroj poznámky: WANG Yimin. 2010: 76)

117LI Tao a CHEN Yuling. 2011: 23

nízké.¹¹⁸ Opačná situace je realitou provincií a autonomních oblastí, kde je počet univerzit výrazně nižší, poptávku zde tedy není tak snadné uspokojit, což vede k potřebě nastavit laťku pro přijetí na vysokou školu poměrně vysoko.¹¹⁹

Ilustrovat lze tento fakt na rozdílech mezi hranicemi pro přijetí v některých provinciích, autonomních oblastech a městech pod ústřední správou v roce 2012. Při pohledu na bodovou hranici pro přijetí na „univerzity první třídy“ je patrné, že zatímco v Pekingu, Shanghai či provincii Jiangsu stačí k postupu na nejlepší univerzity získat méně než 500 bodů (v Jiangsu dokonce méně než 400) z celkových 750, v provinciích Zhejiang, Guangdong nebo Shandong se hranice pro přijetí na univerzitu stejné úrovně pohybují okolo 600 bodů.¹²⁰ Tyto diskrepance v hranicích pro přijetí v minulosti vedly ke společenskému jevu zvanému *gaokao yimin* 高考移民, neboli „*gaokao* migrace.“ Tato migrace spočívala ve stěhování celých rodin z oblastí s vysokou hranicí pro přijetí na univerzitu do oblastí s hranicí nízkou. Od roku 2005 ovšem platí zákaz skládat zkoušku v jiné než domovské provincii.¹²¹

I přes výše uvedená fakta se dá říci, že v čínské společnosti je široce přijímán konsensus, že „*gaokao* je jediný transparentní systém přijímacích zkoušek uplatnitelný v Číně“¹²². Mezi adepty u zkoušek je navíc rozšířen mýtus o „dominovém efektu“ *gaokao*, jehož spouštěčem je nedostatečně vysoké skóre u zkoušky. V rámci této utkvělé představy neúspěch u *gaokao* implikuje nemožnost vstoupit na kvalitní univerzitu. Z toho plyne nulová pravděpodobnost zisku perspektivního zaměstnání a závěrečnou implikací tohoto dominového efektu je nekvalitní zbytek celého života. Ne nadarmo je tedy zkouška *gaokao* označována jako „začátek nebo konec budoucnosti“.¹²³ Právě strach z neúspěchu u zkoušky, která rozhoduje o zbytku celého života, činí z *gaokao* „mocný společenský nástroj, (...) který potenciálně může měnit chování zkoušených, jejich rodičů a celé společnosti. Některé z těchto změn mohou být záměrné, zatímco jiné záměrné nejsou.

118SICHTA, Adam. 2008: 70

119tamtéž

1202012 *gaokao luqu fenshuxian chaxun*. Dostupné na: <http://gaokao.eol.cn/html/g/fsx/2012.shtml>

121JING Xiaolei. 2007: 29

122Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao). 2009: 10

123LUCENTA, Lindsey. 2012: 76

Některé z nich jsou v souladu se společenskými a vzdělávacími cíly a jiné ne.¹²⁴

¹²⁴YU Lan a SUEN, Hoi K. 2005: 30

Závěr

Přijímací zkoušky na vysoké školy hýbou v Čínské lidové republice společenským děním více než v jakékoli jiné zemi na světě. Ačkoliv samotná účast u těchto zkoušek trvá pouhé dva dny, v žádném případě je nelze chápat jen jako jednorázovou záležitost. Zkoušky *gaokao* jsou totiž středobodem života většiny čínských obyvatel a již od dětství formují jejich životní dráhu. Už v prvních ročnících základní školy jsou žáci doslova zaplaveni domácími úkoly a vzorovými testy, jejichž smyslem je *gaokao* simulovat a zároveň děti připravit na psychický nápor zkoušek, které je čekají ve vyšších ročnících. Rodinné vztahy jsou zkouškami též značně ovlivněny. Rodiče na studijní výsledky svých potomků kladou mnohdy až nepřiměřeně vysoké požadavky a odmítají se spokojit s pouhou školní výukou. Vyplňují proto volný čas svých dětí různými extrakurikulárními aktivitami, která mají zaručit, že děti u zkoušek obstojí v konkurenci vrstevníků. Ve výsledku čínská mládež na svých bedrech nese permanentní studijní zátěž.

Jak bylo v textu této práce naznačeno, toto studijní břímě s sebou nese celou řadu kontroverzních aspektů, se kterými se čínští studenti musejí na každodenní bázi vyrovnávat. Ubikvitní texty vyžadující doslovnou memoraci, dlouhodobá spánková deprivace, depresivní stavy, animosita a nevraživost namísto zdravého konkurenčního boje, ničení sebedůvěry, zkreslené vnímání *gaokao* jako jediného možného stupínku při postupu na společenském žebříčku – to je jen část kontroverzních aspektů, které jsou se zkouškou *gaokao* spjaty. Vzdělávací systém, který celou svou vahou spočívá na jediné zkoušce, v lidech právem vyvolává strach – strach z neúspěchu. V textu této práce byl zmíněn dominový efekt jako příměr k neúspěšné účasti u přijímacích zkoušek. Právě tato představa zákonitě destrukce vyhlídek na kvalitní život při neúspěchu u *gaokao* je hnacím motorem, který čínským studentům umožňuje ustát roky dřiny a odříkání. Velmi neblahým důsledkem mnohaletých studijních martyrií je ovšem jev zvaný *gaofen dineng* 高分低能.¹²⁵ Tento jev spočívá v tom, že studenti, kteří v testech dosahují vynikajících výsledků, neumějí své znalosti uplatnit v praxi.

Po přečtení výše uvedeného si čtenář možná pokládá otázku, proč vlastně vůbec

¹²⁵ **Gaokao.** Dostupné na: <http://baike.baidu.com/view/8093.htm>

zkouškový systém *gaokao* v současné podobě existuje; proč nedošlo k zásadní změně v jeho formátu. Na základě poznatků z této práce můžeme usoudit, že důvody jsou dva. Prvním z nich je velký důraz, který je v Číně kladen na dějiny a kulturní dědictví. S tím souvisí téměř třináct set let dlouhá tradice úřednických zkoušek, které lze vnímat jako předchůdce zkoušek *gaokao*. Úřednické zkoušky *keju* si kladly za cíl vybírat úředníky do státního byrokratického aparátu prostřednictvím vysoce kompetitivního zkouškového systému. Od zkoušek *keju* se odvíjel prakticky celý vzdělávací systém – chlapci se již od nejútlejšího věku vzdělávali v klasické konfuciánské literatuře, aby o více než deset let později u úřednických zkoušek porazili své vrstevníky. Paralely mezi *gaokao* a *keju* pokračují i v kontroverzních aspektech těchto zkouškových systémů. Příprava založená čistě na memoraci textů, tlak na psychiku jedinců účastnících se zkoušek a znevýhodnění uchazečů z chudšího zázemí – všechny tyto atributy obě zkoušky sdílejí. Důvodem, proč jsou zkoušky *keju* v dnešní Číně tak respektovány a proč je *gaokao* v mnohém kopírují, je jejich záruka dosažení meritokracie. Právě koncept uchování meritokracie je v Číně vnímán jako zásadní pro harmonický chod společnosti, celý vzdělávací systém se mu tudíž podřizuje nehledě na negativa, která jsou s tím spojena.

Druhým důvodem pro existenci současného formátu *gaokao* je silná obava z šíření nepotismu. Ten v čínských dějinách zdaleka není bezprecedentní, stačí si vzpomenout na situaci za Kulturní revoluce, kdy zrušení standardizovaných přijímacích zkoušek vedlo k využívání konexí a podplácení kádrů. Přísný systém zkoušek se striktními bezpečnostními opatřeními má v Číně z historického hlediska dobrou reputaci, proto je ho nadále využíváno za účelem zabránění podobným excesům, k jakým právě za Kulturní revoluce docházelo.

Existence hlasů podporujících současný formát *gaokao* ovšem neznamená, že by si snad obyvatelé Číny negativní aspekty těchto zkoušek vůbec neuvědomovali. Naopak, v Číně 21. století je patrná ambivalence názorů na systém *gaokao*. Jedna strana tvrdí, že v současné době je *gaokao* jediným zkouškovým formátem, který umožňuje relativně spravedlivý výběr talentů po celém území Číny. Druhá strana je naopak toho názoru, že se jedná o historický přežitek neslučitelný s moderní společností. Rozsoudit, zda má pravdu první či druhá strana, není v naší moci. Bude nicméně velmi zajímavé sledovat, zda vlivem

této polarity názorů v budoucnu dojde ke změně současného formátu zkoušek *gaokao* či nikoliv.

Resumé

Gaokao, the university entrance examination, plays an unusually important role in the People's republic of China. The entire educational system is subordinated to it and for this reason, the pupils at Chinese elementary schools start preparing for the exam at a very early age. Success or failure at the *gaokao* examination is viewed as the beginning or the end of life by the majority of the Chinese. The aim of this thesis is to introduce the system of the *gaokao* examination to the reader, to formulate the influence it has within the contemporary Chinese society and to place it into a larger social-historical context. This goal is reached via comparison with the imperial examinations *keju* which existed in China for thirteen hundred years and which can be viewed as the predecessor to the *gaokao* examinations.

Key words: gaokao, entrance examination, keju, education

Seznam literatury

ANDREAS, Joel. Leveling the Little Pagoda: The Impact of College Examinations, and Their Elimination, on Rural Education in China. *Comparative Education Review*. Chicago: The University of Chicago Press, February 2004, Vol. 44, No. 1, s. 1-47. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/379840?origin=JSTOR-pdf> (6. 3. 2013)

BRANDEBURG, Uwe a ZHU Jiani. *Higher Education in China in the Light of Massification and Demographic Change: Lessons to Be Learned for Germany*. Gütersloh: Centrum für Hochschulentwicklung, 2007. ISSN 1862-7188. Dostupné z: http://www.che.de/downloads/Higher_Education_in_China_AP97.pdf (5. 3. 2013)

CAO Zhaojun 《曹钊俊》. *Gaosan xuesheng gaokao yali de xianzhuang ji qi sikao* 《高三学生高考压力的现状及其思考》 [online]. 30. 5. 2005. Dostupné z: <http://www.xhedu.sh.cn/cms/data/html/doc/2005-05/30/57425/index.html> (7. 3. 2013)

CHEN, David Yuanchao. China's Mass Higher Education: Problem, Analysis, and Solutions. *Asia Pacific Education Review*. 2004, Vol. 5, No. 1, s. 23-33. Dostupné z: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/EJ720524.pdf> (7. 3. 2013)

CHI Tung-wei. *Education for the Proletariat in Communist China*. Kowloon: Union Research Institute, 1968.

CLOTHEY, Rebecca. China's Policies for Minority Nationalities in Higher Education: Negotiating National Values and Ethnic Identities. *Comparative Education Review*. Chicago: The University of Chicago Press, August 2005, Vol. 49, No. 3, s. 389-409. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/430263?origin=JSTOR-pdf> (6. 3. 2013)

COCKAIN, Alex. Students' Ambivalence Toward Their Experiences in Secondary Education: Views from a Group of Young Chinese Studying on an International Foundation Program in Beijing. *The China Journal*. January 2011, No. 65, s. 101-118. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25790559?origin=JSTOR-pdf> (6. 3. 2013)

Current Issues in Chinese Higher Education. Paříž: OECD, 2000. ISBN 9264186190.

DORE, Ronald. *The Diploma Disease: Education, Qualification and Development*. London: Institute of Education, University of London, 1997. ISBN 0854734988.

ELMAN, Benjamin. *Cultural History of Civil Examinations in Late Imperial China*. Taipei: SMC Publishing, Inc., 2001. ISBN 0-520-21509-5.

ELMAN, Benjamin A. a WOODSIDE, Alexander. *Education and Society in Late Imperial China, 1600-1900*. Berkeley: University of California Press, 1994. ISBN 0520082346.

FAIRBANK, John K. *Dějiny Číny*. Z angl. přel. Martin Hála, Jana Hollanová, Olga Lomová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 80-7106-249-9.

Gaokao. 《高考》 Dostupné z: <http://baike.baidu.com/view/8093.htm> (6. 3. 2013)

HAYHOE, Ruth. *China's Universities and the Open Door*. Armonk, NY: M. E. Sharpe, Inc., 1989. ISBN 9780873325011.

HU, Rong. The Only-Child in the Eyes of their Parents. *Today's Youth Research*. 1996, No. 12, s. 32-37.

JING Xiaolei. Test Under Test. *Beijing Review*. 2007, No. 25, s. 28-29.

KANG Ouyang. Higher Education Reform in China Today. *Policy Futures in Education*. 2004, Vol. 2, No. 1, s. 141-149. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2304/pfie.2004.2.1.4>

LI Lanqing. *Education for 1.3 billion: On 10 years of Education Reform and Development*. Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press, 2004. ISBN 7560043704.

LI Tao a CHEN Yuling 《李涛 陈玉玲》. *Xin Zhongguo gaokao zhidu de bianqian jiqi*

wenhua toushi 《新中国高考制度的变迁及其文化透视》. *Hubei zhaosheng kaoshi* 《湖北招生考试》. June 2011, No. 310, s. 19-25. ISSN 06-019-07.

LUCENTA, Lindsey. China's Higher Education Lacks Higher Learning. *Phi Delta Kappan*. December 2011, Vol. 93, No. 4, s. 76-77.

MAUGER, Peter. *Education in China*. London: Anglo-Chinese Educational Institute, 1974. ISBN 0903193043.

MIYAZAKI, Ichisada. *China's Examination Hell*. New Haven: Yale University Press, 1981. ISBN 0-300-02639-0.

O'MAHONY, Tim a BRAVERY, Ben. From Gaokao to Knowhow. *China Today*. September 2011, Vol. 60, No. 9, s. 40-41.

RABKIN, April. The People's Education Army. *Fast Company*. September 2011, No. 158, s. 90-126. ISSN 1085-9241.

Research on China's National College Entrance Examination (the Gaokao) [online]. Australian Education International, 2009. Dostupné z: http://sydney.edu.au/ab/committees/admissions/2011/AEI_Gaokao_Report.pdf (7. 3. 2013)

Shentongshi. 《神童诗》 Dostupné z: <http://baike.baidu.com/view/1390407.htm> (7. 3. 2013)

SICHTA, Adam J. *Challenges of Reform: Ending the Dominance of the Gaokao (高考), Beginning the Future of Chinese Education*. May 2008. Dostupné z: <http://content.library.ccsu.edu/cdm/singleitem/collection/ccsutheses/id/917/rec/10> (7. 3. 2013)

SU Wenming. *A nation at School*. Peking: Beijing Review, 1983.

SU Xiaohuan. *Education in China*. Hong Kong: China Intercontinental Press, 2002. ISBN 7-80113-993-3.

WANG Yimin a ROSS, Heidi. Experiencing the Change and Continuity of the College Entrance Examination: A Case Study of Gaokao County, 1996-2010. *Chinese Education and Society*. July-August 2010, Vol. 43, No. 4, s. 75-93.

XU Ping 《徐萍》. Gaokao zhidu gongnenglun 《高考制度功能论》. *Hubei zhaosheng kaoshi* 《湖北招生考试》. October 2012, No. 353, s. 21-24. ISSN 10-021-04.

XU Shu'an. Úřednické zkoušky v Číně. In Lucie Olivová, ed. *Zkouškový systém na Dálném východě*. Česká orientalistická společnost, Praha 2003. s. 11-45. ISBN 80-902510-5-6

YAO Xinzhong. *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 978-0521644303.

YU Lan a SUEN, Hoi K. Historical and Contemporary Exam-driven Education Fever in China. *Kedi Journal of Educational Policy*. 2005, Vol. 2, No. 1, s. 17-33. ISSN 1739-4341. Dostupné z: <http://suen.educ.psu.edu/~hsuen/pubs/KEDI%20Yu.pdf> (7. 3. 2003)

ZHENG Ruoling a CHEN Weifeng 《郑若玲 陈为峰》. Da guimo gao lihaishi zhi fumian houxiao 《大规模高利害考试之负面后效》. *Journal of Huazhong Normal University (Humanities and Social Sciences)*. January 2013, No. 1, Vol. 52, s. 147-154.

ZHU Muju. The Views and Involvement of Chinese Parents in Their Children's Education. *Prospects*. 1999, Vol. 29, No. 2, s. 233-238. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001233/123306eb.pdf> (7. 3. 2013)